

2

משרד הביטחון
ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

192/74
266

הזנחת הזד'ק

שם היחידה: אמתת הסאריה.

_____

_____

_____

הנושא: תמכ' חרב אורן

_____

_____

_____

לוח תוצאות מבחן מס' 1

מס' תשובה: 187
 מס' תשובה: 187
 תאריך: 16.10.68
 המספר היחיד: 86
 מס' יחידים: 7

שמות	מס' תשובה	מס' תשובה	מס' תשובה	מס' תשובה	מס' תשובה	מס' תשובה
					1 אייל	1
					2 אייל	2
					3 אייל	3
					4 "	4
					5 "	5
					6 "	6
					7 "	7

ענף הסטוריה
הד - 71 - 187
כד תשרי תשכ"ח
16 אוק' 68

עו"ת מס' 1. מתוך 7 עו"תים
המסמך מכיל עמודים

תחקיר הרב גורן שנערך בבניין בני-ברית ב-ת"א

אנחנו נחזיק מהזמן שהענינים התחילו להתדרדר כאן בארץ. אני הייתי אז באוסטרליה בשליחות המגבית המאוחדת נודע לי לראשונה על המצב א בהיותי באוסטרליה. לשם הגיעו הידיעות ב-19 מאי. עד אז לא היה ידוע שם המצב. זה לא התבטא בעתונות ולא בידיעות שהגיעו מאיזה שהוא מקור אחר. רק ב-19 מאי, כשהייתי במלבורן, בעתונות של אח"צ הודיעו את ההחלטה של נאצר לבקש את הוצאת הכותות של ה-או"ם מן המיצרים ואז נוכחנו לראות שהמצב מתחיל להיות חמור מאוד. כהוצאה מכן, לאחר שפלילה הודיעו שאופתאנט הסכים להוציא את כותות א-ה-או"ם מן המיצרים, למחרת בנאום שלי, בבית הכנסת, הודיעתי להם שאנחנו עומדים לקראת מלחמה, ואחרי כן, בנאום שנשאתי שוב פעם אחרי התפילה, בקידוש לפני כל הקהל אמרתי להם אז, שאני חושש שאנחנו מתקדמים למלחמה, וכי המלחמה הזו עלולה להביא לשחרורה של כמעט כל ארץ ישראל ואחלתי להם, שנזכה לתקוע בשופר ליד הכותל המערבי כן אמרתי להם בשעות הקידוש בבית הכנסת של הרב גודין במלבורן. לאחר מכן, כלומר ביום ראשון נסעתי למלבורן, לסידני. אז, כבר המצב היה חמור מאוד ושם הייתי צריך לשאת נאום באסיפה גדולה בשביל המגבית. פגשתי שם את המיופה-כח שלנו, זה היה הקונסול הכללי בסידני, כי לא היה לנו שגריר במלבורן ושאלתי את אנשי הצירות מה הידיעות שיש להם מן הארץ, כמדומני, שאמרתי להם שהמצב בארץ הולך לקראת מלחמה, הראו לי א מברקים שהגיעו אל משרד החוץ, מברקים מרגיעים מאוד, שהערכת המצב היא שהתדרדרות הזו, לא תביא לידי מלחמה, והמברק ביקש לערוך הסברה במשרד החוץ של אוסטרליה, להביא את נקודת ההשקפה שלנו. דעתי הייתה אחרת. אחרי כן פגשתי שם את הגנרל אנדרסון ב-מט"ל האוסטרלי, הוא היה ראש אכ"א במטה הכללי של אוסטרליה, וגנרל אנדרסון שירת במלחמת העולם השנייה בארץ הוא מכיר טוב את הארץ. הוא התבטא אז שהמצב אצלנו חמור מאוד וכי אי-אפשר לדעת מה תהיה התוצאה של האיום של נאצרן והתבטא בקיצור שאנחנו מסכנים. עניתי לו תמיד, שאני משוכנע שאנחנו לא מסכנים, המסכנים יהיו אלה אשר מעוררים את המדנים ואלו אשר פלשו במלחמת השחרור ל-א"י ונחלו מפלה, וזה שנחל מפלה במלחמה הזאת, שהוא מתכנן או יודם. או שהיא תפרוץ מעצמה, עקב פעולותיו.

עוֹתָק מִס' ....

באותו יום נסעתי לטידני, ובטידני הודיע לי שוב מיופה – הכח שהמברקים מן הארץ מרגיעים היתה לנו שיחה ארוכה במלון, ואני אמרתי לו שאני חושב שהוא יסגור את המיצרים, כחוצאה מהוצאת כוחות של ה-או"ם, והוא אמר לי שזה לא הערכת המצב הרשמית, במשרד החוץ, הם חושבים שהוא לא ילך עד כדי כך, ורק יכניס את הכוחות שלו ובוזה הוא יסחפק כדי לזכות בפרטיוז'ה בעולם הערבי והוא לא יעזו לסגור את המיצרים, מאחר והוא יודע מה פרוש הדבר. הויכות לא היה תיאורטי, רצייתי כבר בערב אסיפה הגדולה שהתכוננתי לה, לפתוח במגבית חרוט להודיע שאנחנו מתקרבים למלחמה, והוא הזהיר אותי שלא לעשות את זאת. הוא אמר שהערכת המצב היא שלא תפרוץ מלחמה, ולכן אסור לעורר שום פאניקה בנושא הזה. היה לנו ויכוח ארוך ואני עמדתי בשלי.

באסיפה בערב, עם רב מאוד ומאות אנשים צרו מבחוץ, אני אמרתי להם שאנחנו עומדים ערב מלחמה, אמנם לא הכרזתי רשמית על מגבית חירום, כי לא קבלתי רשות על כך, אבל הודעתי להם שאנחנו עומדים ערב מלחמה, ועליהם לדעת מה גדול השעה, ולקראת מה אנחנו מתקדמים.

למחרת, כשנסעתי לשדה התעופה, כדי לחזור למלבורן מטידני, שמעתי את הרדיו מודיע שנאצר סגר את המיצרים ואז הייתי בטוח שהכוונה היא מלחמה. חזרתי למלבורן, זה היה ביום שני בשבוע 22 מאי 67 ואז התכוננתי לצלצל ארצה ולבקש רשות לחזור, להפסיק את השליחות שלי ולחזור ארצה, כי לא ידעתי בדיוק מה הולך פה, רק ראיתי לפי העתונות אבל מההכרזה של נאצר ידעתי.

למחרת בבוקר, היכננתי טלפון לארץ. ובנתיים הודיעו לי ממלבורן שמן ה-מטכ"ל צילצלו אלי וחיפשו אותי, מאחר ולא הייתי הודיעו שהם יצלצלו שוב. הטלפון היה מן הרבנות בצבאית ב-מטכ"ל. לא יכולתי לשתוק כי רצייתי מיד לחזור ואז צילצלתי חזרה לקמברוה וביקשתי מהם, אם הם יכולים להחקשר כי קשה להחקשר. באותו ערב הזמנתי טלפון ל-מטכ"ל בכדי לברר מה המצב. הודיעו לי כי בכדי לקבל שיחה יש לחכות שבוע ימים, יש אלפי בקשות. אמרתי להם שזוהי שיחת חרוט, הצגתי את עצמי. קבלתי אחרי חצי שעה את השיחה ל-מטכ"ל ושם נאמר לי דיברתי עם סא"ל פירון, שהוא דיבר עם ה-רמטכ"ל וה-רמטכ"ל אמר שאני אחכה עד למחרת. קבלתי את זה לא בשקט נפשי, מאחר וזו היתה שליחות שלא יכולתי לחבל בה. שליחות של המגבית היהודית המאוחדת וכל המגבית היתה תלויה בהופעות שלנו, והיה מתכוונן שניסע גם לניו-זילנד, אבל אותו שבוע היה מוקדש כולו לאוסטרליה, אני היכיתי, אבל בערב, ביום ה-23 מאי, באותו יום ביקשתי ~~ממלבורן~~ מהסוכן של הנסיעות שלי, שיכין לי כרטיס ויעשה לי את הסידורים ~~לנסוע~~ לארץ חזרה ביום רביעי כי ביום רביעי היה מטוס מטהרן לארץ ואז הייתי יכול לחזור ארצה דרך טהרן ולהגיע עוד לפני שבת לארץ. משום מה, בבוקר חשבתי שאקבל טלפון מפה ולא קיבלתי, אבל אני אמרתי שאני אחכה מאחר ואמרו לי שאתה (פונה לפירון) תקבל ידיעה, לא קיבלתי ידיעה.

עוהק מס' ....

בספפו של דבר בערב, ביום רביעי, זה היה ערב באוטטורליה, פה זה היה עדיין בשעות
הצהריים או לפני כן, קבלתי את הטלפון ודיברתי עם סא"ל פירון ועם סא"ל גד נבון.
ודיברתי גם עם בני ששירחה פה כקצינה ב-מטכ"ל, דיברתי איתם וקיבלתי את הידיעה
שה-רמטכ"ל איננו מצווה עלי, אלא אמר שאני אחליט. החלטתי מייד לחזור ארצה. אבל באותו
יום לא הייתה טיסה ואז הייתי צריך לצאת ביום חמישי, חשבתי שאם אני אחזור דרך המזרח
הרחוק ביום חמישי, אני עלול להחזק מבלי אפשרות להגיע ארצה, שמא המלחמה תפרוץ באמצע
לכן, החלטתי, איך שלא יהיה לחזור הנה דרך ארה"ב ואמצא דרך להגיע ארצה במהירות
האפשרית.

סדרתי לי כרטיס ליום חמישי בבוקר לחזור דרך ארה"ב, שם היה לי יותר קל מפני
שהרווחתי יום שלם ע"י הטיסה דרך המזרח הרחוק, מאחר שנסענו דרך הפסיפיק ואז עברנו
את קו התאריך ה-בינ"ל, כך שהרווחתי יום. וחשבתי שאולי אספיק עוד להגיע ללונדון
לפני כניסת השבת. אולם הגעתי ללוס-אנג'לס ביום חמישי לפנות ערב. ובלילה כבר לא
הייתה טיסה לניו-יורק ולא ידעתי מה יהיה הלאה, בלילה סידרתי לי בטלפון, את המשך
הטיסות מניו-יורק, ובבוקר, השכס בבוקר נסעתי לניו-יורק, הגעתי לניו-יורק ~~ב-6.30~~
ב-6.30 אחה"צ, זה היה שעה וחצי לפני כניסת השבת, ואז החלטתי לשוב בשבת ליד שדה
נתעופה של קנדי משום שסידרתי לי טיסה $\frac{1}{2}$ שעה אחרי צאת השבת, ללונדון ונאמר לי
שפלונדון יש טיסה ישירה לארץ, כ-20 דקות לאחר שנגיע ללונדון.

בשבת, איכשהו נודע שאני שם. ושלחו שליחים לכל בני הכנסת שאני נמצא שם. בבוקר
בית הכנסת היה מלא, וביקשו ממני להופיע גם לפנות ערב. ולפנות ערב התאסף קהל עצום
בבית הכנסת. הייתה התרגשות גדולה מאוד, אנשים בכו והתרגשות שלהם הייתה כאילו אנחנו
הולכים לקראת שואה כשראיתי על פניהם את ההתרגשות והבכי, פתחתי את ארון הקודש ואמרתי
להם, שעל ספר התורה, אני נשבע שבכל קונסטלציה, נגד כל אויב, שנשטרך להלחם, בכל חזית
שהיא, נגד כל מדינה ערביה לחוד, ונגד כולם, אחנו ננצח... העניין הרגיע אותם מאוד.
הודעתי להם שאני עוד מתכוונן לחקוע בשופר ליד הכותל המערבי, העניין הרגיע אותם מאוד.
והם ביקשו ממני להשאר ללון באותו לילה, כי הם רוצים לערוך מגבית שעת חרום באותו
ערב, ואם אני אופיע שם, הם מבטיחים לאסוף הרבה מליונים. אמרתי להם שזה לא בא בחשבון
שאני לא אוכל להשאר בשום ~~א~~ פנים ואופן וחזרתי ארצה מיד אחרי צאת השבת.

אני חושב שפה טעיתי ביום אחד ביחס לסגירת המיצרים, זה לא ב-22 מאי כי אם ב-23
מאי. מיד רצתי למלבורן ואז קיבלתי את הטלפון מהארץ, וביום הרביעי היה כל מה שסיפרתי
קודם.

נחזור מעט לטיסה. מאחר והיה לנו איחור ~~א~~ חששתי שאני אאחר את האוירון
לארץ, אבל ביקשתי מהקפטיין של האוירון שיהקשר עם החברה בלונדון ויבקש לעכב את
המטוס עד אשר אנחנו נגיע לשדה התעופה. הוא אמר שהוא יעשה את כל המאמצים, אבל
במשך כל הלילה הוא לא הצליח להשיג קשר.

עונק מס' ....

הוא הבטיח שכשנגיע יותר קרוב ללונדון הוא ישיג את הקשר ולבסוף כשהגענו כשעתיים מלונדון הוא אמר לי שהוא השיג את הקשר והוא הבטיח שהאירון לא יזוז לפני שנגיע, נוסף על כך, כדי להסוך זמן במכס, יבוא פקיד מיוחד ויסדר לי את זה, מיד ברדתנו מן האירון בשדה התעופה ובאמת היה כך. הורידו אותנו ראשונים, ושם חיכה פקיד עם מכונה, לקחו אותנו מיד עם הבגז והעלו אותנו לבי.אנאי.סי שטס כמעט ריק ארצה. היו שם רק 11 איש. כולם היו אנשי צבא ישראלים שחזרו, פרט ליהודי אחד מ-ארה"ב שהציג עצמו כאינזנייר, ואמר שבא ארצה, מפני שמקומו של יהודי בזמן מלחמה הוא ב-א"י והוא ישאר פה עד גמר המלחמה, עד הנצחון. כן הוא אמר לי, אחרי כן, פגשתי את היהודי הזה אחרי המלחמה, ושגנו בכינו לקראת הפגישה הזאת.

ובכן, הגעתי ב-28 מאי ארצה, לפנות ערב, פגשתי קצינים שלנו בשדה התעופה, שם קיבלתי את הדיווח הראשון, ואמנם בחוץ לא ידעתי עד כמה המצב כאן הוא חמור, ביחס לגיוס העם כל מה ששייך עם זה. נסעתי הביתה והחלפתי את הבגדים ומיד נגשתי ל-מטכ"ל, נפגשתי עם רביץ, ה-רמטכ"ל ור' אמ"נ וקצינים אחרים ו-ר' אג"מ, במצפה. שם קיבלתי אינפורמציה שנמסרה לי על הדחיה של תחילת המלחמה. בחוץ הדברים, הוסלה עלי גם א שליחות מסויימת לשוחח עם השרים הדתיים בנושא הבהרת המצב הצבאי וביחס להשקפתם בנושא הזה. חזרתי למשרד וישבנו עם אנשי המטה שלנו. קיבלתי את האינפורמציה המדוייקת בכל מה שמתרחש פה. כי בחוץ עד כמה שהציגו את חומרת המצב, לא ידעתי שהמצב הגיע עד כדי כך, וקבעתי עוד באותו ערב פגישה למחרת עם שר הפנים, השר משה שפירא בירושלים. כתוצאה מהשליחות שנחבקשתי למלא בנושא זה, מאחר ונאמר לי ששפירא ממלא ומילא תפקיד חשוב מאוד בכל פרשת ההחלטה של הממשלה, ביחס לבניסה למלחמה או לא. אולם לפני שהלכתי אליו רצייתי ללמוד את הבעיות בשדה. רצייתי לדעת איך המרואל בקרב החיילים. לכן, אמרתי שלפני שאני נפגש עם השרים, אני יוצא לשדה. וקבעתי סיור ב-29 מאי באוגדה 84 האוגדה של טליק.

לפני שיצאתי לסיור, נגשתי בבוקר למצפה ונפגשתי שוב עם ה-רמטכ"ל והיה לנו דיון ושיחה רצינית בין השר, היא תידרך אותי בכל הנושא של החלפת הממשלה, הבטחתי לו למלא את השליחות ברוח הדברים שלו. נפגשתי אז גם עם מפקד חיל האויר ושאלתי אותו מספר שאלות ביחס לחוות דעתו. הוא היה מאוד איתן בדעתו, בטוח ומשוכנע, שחיל האויר יכול להביא את הנצחון על האויבים, הושפעתי מאוד מדבריו של מפקד חיל האויר שהודיע שבכוחו של חיל האויר לא רק להנחלל נצחון אוירי על האויב המצרי, וגם על אויבים אחרים, במידה ויתערבו, אלא שבכוחו להגן על תל-אביב ועל האוכלוסיה האזרחית בשערי ישראל בפני הפצצה מסוכנת רבת-מימדים.

שכחתי לפטר על הפגישה שהיחה לי ביום הראשון שבאתי, כלומר ב-28 מאי עם ר' אמ"נ ועוזריו במצפה. הוא היה לגמרי חזק ואיתן בדעתו שלא רק שבכוחנו למוטט כליל את האויב אלא, שגם מבחינה מדינית אפתנו חזקים איתנים. הוא טוען שדעת הקהל מאוד לצידינו והוא חושב שבכוחנו להנחיל נצחון ובכוחנו להרוס ולהשמיד את האויב.

עוהק מס' ....

היתה לנו שיחה יותר רחבה במסמכים, הוא נתן את הערכות המצב בעוד מועד וכאן אינני רוצה להשמיע את כל השיחה. שצריכה להינתן בפורום אחר אבל ביחס לכוח שבידינו הוא היה די מוצק והחלטתי שאנחנו חייבים לצאת למלחמה. בכוחנו לנצח, אין לנו ברירה אחרת, וכל יום שעובר אנחנו מאבדים שאנס יותר טוב לנצח במלחמה והלרוס את האויב.

למחרת, כפי שכבר אמרתי, יצאתי אחרי שיחה ארוכה עם הרמטכ"ל, יצאתי לאוגדה 84, אצ ומצאתי את מפקד האוגדה בקרון שלו, כשבאתי לאוגדה נפגשתי במקרה עם אל"ם רם-חן, ככנסנו שנינו לקרון ופגשנו את ראש המטה של טליק, ראש מטה האוגדה את הרצל, היתה לנו שיחה ארוכה על הבעיה הבטחונית והפוליטית שלנו. לא כאן המקום, ואינני רוצה לספר על השיחה צריכה להינתן בפורום אחר אבל השיחה הזאת, השפיעה עלינו במידה מסויימת, אבל לא חיובי לגמרי. אמרתי אם כן אני מוכרח לראות את מפקד חט' 7. כולם היו בדעה, גם ראש המטה של גייסות השריון, אז הוא היה ראש מטה אוג' 84 שחשב שאנחנו מזניחים הזדמנות עצומה או שכבר הזנחנו הזדמנות בלתי חוזר להשמיד את האויב. וכעת האויב מתבצר, מקשה את השטחים.

באתי ל-חט' 7 נכנסתי לקרון של גורודיש וגורודיש שמח מאוד לבואי, כחמיד אפגנו ידידים. אמרתי לו, תגיד לי שמוליק מה דעתך? מפני שדעתך בשבילי מאוד קובעת. אני מתחשב מאוד בדעתך, מה המצב? האם בכוחנו להביס את האויב או לא. והכוונה שלי היתה לא אם אתמול היה בכוחנו להביס את האויב ולא אם הבוקר היה בכוחנו להביס את האויב, האם בכוחנו היום עוד בעוד שבוע או בעוד חודש, מתי שהממשלה תחליט לצאת למערכה, אנחנו יכולים להשמיד את האויב או לא.

גורודיש, פרש את המפה לפניו, והסביר לי את ההוכנית המבצעית שלו, בתוך הקרון והוא סיים כך: "לא חשוב מתי שנצא למלחמה מתי שהממשלה תחליט, אני מבטיח לך, על אחריותי, אני נותן את ראשי שבכל יום ובכל שעה, נגד כל אויב שנצטרך לצאת אנחנו נשמיד את האויב ואני אגיע למעלה, תוך 24 שעות מהכניסה למערכה, ומה שאומרים" המשיך גורודיש, "שתזנחנו את ההזדמנות לצאת למערכה, זה שטויות, אומרים שהוא מרכז את הכוחות ומכניס עוד דיביזית שריון ועוד גדוד שריון, להיפך אני שמח על כך, והוא אמר לי בזו הלשון "אני מצפה שהוא ירכז את כל כח השריון בגזרה שלי, בכל סיני, אדרבא שיבוא הנה ונשמיד אותו בפעם אחת ואני מבטיח לך שנהורס ונשמיד אותו כלייל כפי שעשינו במערכת סיני.

זה היה ב-29 מאי בשעה 1500, 1600, הדברים שלו השפיעו עלי באופן יוצא מן הכלל, פשוט הוא הכניס לי רוח חיים, כי זה היה בניגוד למה ששמעתי מפי אחרים, באותו יום, אפילו מפי מפקדים. הוא היה כל כך החלטי וכל כך בטוח שהדברים שלו ממש נפלו נטל חיים על לבנו ואמרתי לו: "שמוליק החייתני!". כי הייתי צריך ללכת עם השליחות הזאת לומר את מה שאמרתי בסוף לשרים הדתיים.

עוֹתָק מִס' . . . .

חזרתי באותו יום למצפון ואמרתי ל-רמטכ"ל שהדבר הטוב ביותר ~~אני~~ היה להביא את כל חברי הממשלה לקרון של גורודיש, אני בטוח שאחרי שהיו שומעים ממנו את ההסברה, את הדברים שלו כפי שאני שמעתי, לא היו לנו בכלל בעיות אהם. היינו יכולים לשכנע אותם במאה האחוזים שבכווננו להביס את האויב.

בערב, נסעתי לשר הפנים. הייתה לנו שיחה ארוכה מאוד, בנושא הזה. אמרתי את מה שאמרתי והוא הטיל עלי שליחות חוזרת ל-רמטכ"ל. ישבנו כ-4 שעות בישיבה הזאת ובירבנו את העניינים. הוא הסביר לי את השקפתו ודעתם של שרים אחרים. כמובן שהבאתי לפניו את חוות דעתו של ה-רמטכ"ל ושאר הקצינים וחוות דעתו של מפקד חיל האויר שהיתה ~~ע~~ דעה החלטית וברורה, והיתה לי תוספת של גורודיש, שהשפיעה עלי מעל ומתחת לסף ההכרה. אמרתי לו שאין אצלי ספק, וזאת על סמך דעתם של המפקדים, אמרתי לו שאין אצלי שום צל של ספק שמתי שנצטרך לצאת למלחמה, ובטוח שנצטרך לצאת, אנחנו ננצח נגד כל אויב שהוא ונגד כולם יחד. אבל כל יום שעובר אנחנו נצטרך לשלם יותר קרבנות, ולכן, כל דחיה, פרושה תוספת קרבנות נפש, וזוהי אחריות גדולה.

למחרת בבוקר, זה היה ב-0800 צלצלתי אל ה-רמטכ"ל ואמרתי לו שיש לי ~~ה~~ יתשובה מן השליחות מסרתי לו על דברים שדברנו והוא אמר לי ~~אני~~ מספר דברים שלא כאן המקום לספר אותם מה שלא ידעתי אותם קודם ואני חושב שהרבה עדיין לא יודעים.

היתה לי שיחה רצינית ביותר עם ה-רמטכ"ל, אמרתי לו שיש סיכויים שאני אראה את השרים הדתיים באותו יום, שוב פעם, והוא אמר מה שהוא אמר ואני קבלתי את זה ממנו ואז חזרתי למשרד.

מיד אחרי שיצאת מה-רמטכ"ל, הייתה לי שיחה ארוכה עם ר' אמ"נ שבה השתתף גם סגן ה-רמטכ"ל דאז שהוא ה-רמטכ"ל של היום חיים בר-לב, רב אלוף. ישבתי עוד מספר ~~א~~ קצינים מסרתי להם מה שנאמר לי מפי שר הפנים. הם כולם היו בדעה מוחלטת. תוך בזה סגן ה-רמטכ"ל בצורה חד-משמעית שאין להם אמון מספיק ב-צה"ל, אילו ידעו את המצב ~~א~~ לאשורו ולכן דחו את פתיחת המערכה. אם היו יודעים את המצב לאשורו היו מחליטים, מיד ללא צל של ספק לפתוח במערכה, ובכווננו להביס את האויב, להשיג את המשימה של המלחמה ולהשמיד את האויב המאיים עלינו. ר' אמ"נ ערך ברור על סמך ~~א~~ מסמכים שהוא הראה לי, מפני שהיתה בעיה של הערכת מצב שנתן ר' אמ"נ, בזמנו לפני ההדרדרות ביחס לסיכויי המלחמה בשנה התקציבית הזאת. והערכת המצב הזאת שימשה נושא לויכוחים בין השרים והוא ביקש והפציר בי שאשפיע על שר הפנים לבדוק בעצמי את המסמכים במקורותם. אני חושב שגם אהה, ס"אל פירון הייתה איתי פעם בישיבה הזאת שדיברנו הוא הפציר בי מאוד ואמר שהוא מוכן לפתוח לפניו את כל המסמכים עם חוות הדעת שלו לפני ההדרדרות, אחרי ההדרדרות ולהוכיח שהוא נתן הערכת מצב נכונה.

עותק מס' ...

בסופו של דבר, בשעה 1200 באותו יום, ב- 30.5 באו למשרד שלי השרים שפירא בן-מאיר ורהפטיג, ישבו אצלנו כשעה במשרד ואז שוב העלתי את כל הבעיות. הפצתי משר שפירא שיאות לבדוק בעצמו את המסמכים של אמ"נ. הוא הטיל את זה על סגן, סגן שר הפנים מר בן-מאיר. ואומנם הסגן עלה לאמ"נ ושם בדק את מסמכים כפי שראש אמ"נ ספר לי אחרי כך, ואמר שהוא שיכנע באמיתות דבריו של ראש אמ"נ. אני חושב שהביקור הזה של השטים אצלנו, והדברים שנאמרו אותה ישיבה השפיעו מאוד עליהם. כי אז כבר היית מעודכן מן החשובות של הרמטכ"ל של ראש אמ"נ סגן הרמטכ"ל וראש אג"מ. ראית כבר שרוח חדשה מפעמת בליבם. קבלו יסגר בטחון ויותר אמונה בכוחו של צה"ל ובפוצאות המערכה. הוא אמר לי רק דבר אחד שאיננו בעד זה, להחליט מיד על פסיחה המערכה בגלל סיבה פוליטית חרת שקשורה עם וושינגטון אבל דעתו השתנתה לטובה ביחס לעצם ההחלטה ועצם המיכוי שלנו שהוא ודאי - שבכוחותנו להשמיד את האוייב ולא רק שבכוחותנו להשמיד את האוייב + אלא שאנחנו לריכים לעשות אותו, שאין לנו מוצא אחר.

באותו יום קראנו לישיבת סגל הרבנים וקציני הדת בפיקורים. ישיבה מורחבת אצלנו במטכ"ל. רציחי לקבל מהם דיווח ישיב על המצב ועל ההכנות שלנו בשטח הדתי כולל, ובמיוחד לכל הנוגע לנושא ההכנות לזיהוי לגבורה ולכל מה שנוגע לבעית הנפגעים, שעלולים להיות באם נצא למערכה. חתמה לנו באותה הזדמנות שיחה אחרת עם השרים שפירא ורהפטיג בנושא אחר שגם פה אינני רוצה להזכיר אותה. ואפילו אינני רוצה להזכיר את הנושא, כי אז יתגלה הכל. בפורום אחד אולי אספר על השיחה הזאת. אחרי כן היתה לשיחה השלכה להתפתחות שחלה אחרי-כך ביחס למה שקרה במדינה. אעבור לישיבה של הסגל. ראנו את הישיבה ליום שלישי, ב-28/5.

כשהגעתי הודעתי שביום שלישי 30/5, אנחנו נפגשים כולנו כדי לתכנן את מה שאנחנו צריכים. אז כבר ידענו שהמלחמה לא תהיה תוך יוממים, אפילו שלושה. והיתה לנו הזדמנות לשבת בשקט לתכנן את הבעיות שלנו. הששתי מאוד בפני החודאות של הזיהויים ובעית ההגנות. מפני שידעתי שבמערכה -

שעומדת להתחולל ישתתפו כוחות מילואים רבים מאוד ואלה אנשים נשואים
ולכן רציתי לדעת, מה עשינו כדי לוודא את הדיהוי של החללים שעלולים
ליפול. כל פיקוד מסר דיווח. אנחנו אז הוצאנו הוראותמיוחדות של שעת
חירום, ופרוטרוט בנושא הזה ידבר ראש ענף אישות קבורה. החלטנו גם על
סדר הקבורה בשעת חירום, שיפתחו בתי קברות ארעיים בדרום בצפון לא נפתח
בית קבורה, ויקברו בבתי קברות הקיימים באופן ארעי. קבורת שעת חירום,
דהיינו לא מודעה מקדמה שלא טקס צבאי, אבל יערך טקס דתי. החלטנו
להחזיק בגיוס מלא את כל היקפ"פ (יחידות קבורה פיקודיות) כולל את
יחידת הקבורה המטכ"לית שלנו. נוסף על כך, קיבלתי דיווח ביחס לטירות
הדת האחרים היינו צריכים להתכונן לקראת השבת הבאה. הסגל התלונן על
כך שבשבת ה-27/5, לקראת השבת הזו, דהיינו, ביום שישי 26/5, יצאה הוראה
של הרמטכ"ל לבטל בשבת. כלומר שהאיסור לבטל בשבת איננו בתוקף ושההוראה
היא לבטל בשבת. כולם התנגדו לכך כמובן. זה היה תקדים, בניגוד למה שהיה
מקובל אצלנו. גם במלחמת השיחרור לא היחרנו לבטל בשבת. והוא הדין במערכת
סיני. אם כי, במערכת סיני לא היינו בשבת במלחמה. גם פה היחה השבת רק
בזמן ההכנה וזה היה 2 שבועות לפני המלחמה, צבא וכולם בקשר לפעול אצל
הרמטכ"ל לבטל את זה לשבת שתבוא.

התארגנו גם בשטח אחר. היו בעיות של ספר תורה, ובתי כנסת בשביל כל
המערך כולו. מאחר והמערך היה מגויס מלא, לא היו לנו מספיק ספרי תורה
ובתי כנסת. אבל כאן צריך להזכיר את הפעולות שנעשתה ע"י ראש ענף הוואי
דתי סא"ל פירון. ההענות של משרד-הדתות שהם תרמו לנו מאות ספרי תאורה
והם הכינו מראש עוד לפני שהגעתי עשר הזמנות ובתי כנסת ניידים בשביל
אחידות השדה כך שיכולנו בשבוע הזה. כלומר בשבוע של סוף מאי וראשית
יוני, יכולנו לצייד את כל המערך כולו בבתי כנסת ניידים עם כל הציוד
המינימאלי שהיה דרוש. מפני שבאה דרישה חזקה מאוד מכל היחידות, לציוד
בתי כנסת. קרוב ל-400 בתי כנסת ניידים הופעלו במערך הזה של צה"ל.

קצת למעלה מזה ביה"ס לספח תורה.
היו לנו כ-400 ואולי קצת יותר מזה ספר תורה שהיו בתוך היחידות. ממשרד
הדתות קבלנו את הרוב הגדול של ספרי תורה. אלה היו ספרי תורה שהם הכשירו

- אוהם מאלה שקבלו מרומניה וכשהוכרז על שעת הירוס, הם ראו את עצמם גם כן נכונים ומהויבים לתרוסאת התרומה החשובה הזאת בשביל הרבנות הצבאית ובשביל צה"ל, ונתנו לנו את ספרי התורה. הדפסו מאות אלפים העתקים של התפילה לפני היציאה לקרב. את התפילה הזאת חיברתי לקראת מערכת סיני. והיא הפעלה לראשונה במערכת סיני. אז גם כן הדפסנו מאות אלפים עותקים וחלקנו אותם ביומיים שלפני תחילת המערכה גם במלחמת ששת - הימים. עוד לפני שבאתי ארצה כבר הדפיסה הרבנות הצבאית-הראשית את התפילה הזאת וחלקה אותם ליחידות. אני חושב שהתפילה הזאת חרמה במידה רבה להרמת המורל הכללי. את התפילה קבלו ~~מאשר~~ ביראת כבוד מן הרמטכל" עד אחרון החילים ובאמת כססירתי ביהידות הראו לי החילים והמפקדים שהם מחזיקים את התפילה לפני היציאה לקרב, אשר נפתחת בפסוקי התורה: "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם אל דרך לבבכם אל תראו ואל תעצבו ואל החפזו בפניהם כי השם אלוהכם ההולך לכם עם ~~אשר~~ אויבכם, להלחם לכם עם אויבכם להושיע אתכם!"

אנחנו נתנו באותו יום לשקם" ~~אשר~~ לקראת השבת הבאה להלך לכל המערך כולו משקאות בלי חסלום משום שראינו ~~ש~~ שהחזית היא שיהיה חם מאד בשבת ולא רצינו לפרוץ את הגדר כדי למנוע חילול שבת, ואמרנו שאנחנו מקבלים את כל החסלום עבור כל המשקאות ~~ש~~ שיחולקו הוצאתי היתר מיוחד לנידות שק"ם שינועו ~~א~~ בשבת ברכב ויעברו ביהידות ע"מ לחלק משקח קר לחילים משום שחשבתי שזה כרוך עם פיקוח נפש, אם לא יהיה להם בחום משקח קר.

ב-31 ל-5, ערכתי סיור נוסף באוגדה 38, אוגדה של אריק. כמובן ששאפתי ממנו עידוד נוסף, כפול ומכופל כשגחקרתי. הוא היה מאד זהיר ורציני בדיבורו. אבל, בטוח לגמרי בתוצאות הקרב. בתוצאות המלחמה הוא היה גם כן זהיר מאד בדיבורו, באמרו שהוא לא רשאי להעריב, או אפילו ~~א~~ ליעץ, מתי לפתוח במלחמה. אבל הוא משוכנע שיפה שעה אחת קודם.

- אבל מתי שיוחלט על כך הוא משוכנע שבכוחו של צהל" ובכוחה של האוגדה 180 להכצע במאם האחדזים את המשימה שהבחיבו לו ושהוא קבל אותה. הוא פרט לי את המשימה על מפות והוא בקש ממני באופן מיוחד להיות זהיר מאד שלא להוציא הרוצה שום דבר מהפרטים של המשימה כי הוא חושש שבכרים שלנו עוברים לאויב. כנראה שהוא קבל ידיעות כאלה. ולבסוף, התברר לי מפי ראש אמ"נ שזה לא היה נוכח, ושזה היה חשד בלתי מבוסס. אלא שזו הייתה פעולה שלנו כלומר כדי להטעות את האויב. לכן, חשבו שהגיעו מאיתנו ידיעות. אלא היו ידיעות מתוכננות, ולכן החשש הזה לא היה מבוסס. אבל הוא היה מאד זהיר בפרטים שהוא מסר. לקח אותי לאוהל מבצעים מיוחד רק לי הוא אמר גילה את המשימה המפורטת שלו. פיירנו אחרי-כן בגדודים של האוגדה. אינני זוכר את מספר הגדוד. הייתי בחט' 14 אצל ציפורי שוחחנו איתו ארוכות, והוא הסביר לי את התדריך שהוא נתן לחילים. הוא השתמש בפרטים תורה. וגם הוא היה כמובן איתן בדעתו וזה צריך לציין מאד את הבטחון הרב ששפע מדבריו, ולא כן הוא. היו כאלה מפקדים אצאאא שדברו על הכוחות שלהם, שהם מוכנים לפלא את המשימה אבל הוא דבר על המצב בכלליותו וזוהי הזדמנות בלתי חוזרת להגשים את החזון שלנו, ולשחרר את א"י השלמה. אחרי-כן נסענו לגדודים וכשבאתי לגד' לא זוכר מספרו.

ראיתי שהגדודים כל כך מחופרים. כל הרכב עם הזחלמים היו מחופרים בתוך בונקרים. ומרחוק לא ראיתי שום רכב. וכשבאתי לשם, ראיתי הפוני כלי רכב. ואני בתמימותי הרבה כעפתי על זה. ואני אפרתי בנרכחות כולם, מה אדם חושבים לעצמכם שאתם תשבו כאן וחופרים בשביל מה השקעתם כל כך הרבה עבודה. אנחנו נחכה שהם יתקיפו אותנו. הרי אנחנו לא נשב פה. אלא וכל העבודה הזו הייתה לשוא. הם לא יתקיפו אותנו אבל אנחנו, במידה וניצטרך

-נצא וזה ענין של שעות, מקסימום של ימים ספורים. אמרתי להם, שאמנם אנחנו צה"ל, אבל אבל אפשר לומר שזה צבא התקפה לישראל. כי בכל הפלחמות אנחנו הצלחנו כשהתקפנו וכשעברנו לשטח האויב. וגם בעת הנצחון שלנו יהיה בשטח האויב ולא בשטח שלנו. לכן כל העבודה שלכם היתה לשווא. הם סיפרו לי שזו היתה הוראה חמורה מאד של מבצאים שחיבים להתחפר עד מעל לראש, כדי שנוכל להתקייף בעם הצורך ואז אסור לנו להיות חסופים לאויב. אנחנו חייבים להיות לבגרי מוסים וחופרים כדי למנוע כל התקפה עלינו או כל הפתעה עלינו. אמרתי להם, אם זאת הוראה אז מוכרחים לקבל, אבל אם היו שואלים את דעתי אני חושב שכל זה מיותר, פשוט שאין טעם להתחפר. פירתי אחרי- כן על הקו, בגדודים ומה שניתן להאמר, שההתחפרות של החש' הזאת, היתה למעלה מן המשוער. כל הגדודים כלם ללא יוצא מן הכלל. אריק אפר לי שזו היתה ההוראה שלו למרות שדעתו כדעתי ביחס לכוחנו אך ולבשימותינו ולמטרותינו להתקייף ולא להתגונן, אבל כדי שנוכל להתקייף, אנחנו חייבים

להיות מחופרים ומה שנהיה מחופרים יותר, נהיה יותר חזקים. בערב חזרתי למטכ"ל ונפגשתי שוב עם ראש אפ"נ ועם הרמטכ"ל. שוב ספרתי לו את התוצאות של הפגישה שלי עם השרים שפירא והרפטיג ובן-מאיר, במשרד שלי. ואמרתי להם שאני חושב שחל שינוי חשוב ואולי מכריע, בכל המצב כולו.

למחרת בבוקר ביום חמישי 1/6/67 שוב נפגשתי עם השר שפירא, הוא היה במלון הילטון. זה היה בין 9.30 - 10.00 בבוקר.

רצייתי לוודא שהכל בסדר. ז"א שהכל ילך לפישרין. וכשאני
אומר את הכל, הכוונה שלי לשני דברים - ראשית כל, החלטה
על היציאה לפערכה, ושנית, נושא מדיני אחר, שאני לו רוצה להזכיר
דברתי איתו ארוכות בשני הנושאים ויצאתי פגנו מעורר, רצייתי
שהמצב משתנה לטובה, כך שבנושא השני, העניין היה נמוך בעומק
בקצת אבל אפרתי את מה שארתי וחשב אמר מה שאמר והתרוכחנו
ושוחחנו ולבסוף היינו שנינו מסיימי דעים, טוח בקנה.

למחרת חזרתי למשרד ובשעה 15.15 נפגשתי עם הרמט"ל

וזאת על שני דברים - ראשית כל פפרתי לו על תוצאות הפגישה שלי עם
השר שפגא שפירא. הפגישה וטנימו - החלטי לדבר איתו על נושא הדת.
לקראת השבת המתקרבת. באותו יום, ביום חמישי, הייתי אצל
עומק ביהם להכנות לקראת שבת. כי כל המיכלים כולם אשר היה
להם איזה שהוא קשר עם כשהון עם האגף בזון, או אמילו בנושאים
צדדיים אחרים, שנו אלינו לקבל היתר לעכנך בשבת. מיכלים
אזרחיים שכל המדינה כולה. נאמר לי שלפני שבאתי הקיפו ארכונים
בת"א ועדה לעניני הלכה לטעם הירוש. הועדה הייתה פורכת פאכות
ובתי-דין של ת"א או לפחות אחד פאכות כיון הדין של ת"א היה
בועדה זו אני לא הייתי שבע - רצון על כך ששום שידעתי מהנשיון.
שלי מפערכת סיני שרבנים אזרחיים, בשום פנים ואופן, לא יורשו
להחליט, לא יהיו להם נמונים פפטיקים ורקע פפטיק. להחליט
מה פותר ומה אסור. הנישיון היה לאור זה, שלפני פערכת
סיני יצאתי מקמה ועדה עליונה לעניני הלכה, לקראת המצב
לשעת הירוש. והועדה הזאת אא הייתה פורכת פ-2 רבנים ראשיים
דאז ו חרב הראשי המנוח לצמ"ל ז"ל וחרב ניסיט יבדל לחיים.

החלטנו להסגיר 3 פעמים בשבוע להביא בפניהם את הבעיות ההלכתיות הנוגעות לעבודות בשבת ולכל מני עבודות הנוגעות להלכה בשעת חרום. בישיבה הראשונה שערכתי אותה בחצות הלילה כשתזרתי מן הסיורים שלי, זה היה יומיים לפני מערכת סיני. וכשהסברתי לפנייהם את הבעיות, ופירשתי את הרשימה של מאות שאלות אז קם הרב הרצ'ל גואופר אנחנו לא נוכל לעזור לך במאום, מפני שאנחנו לא מבינים מאום בצורכי סג או בתוחמים או בכלי רכב אחרים. ואם צריכים לאפות בסקוריים או שלא צריך. ואם מותר לתקן כלי רכב בשבת או אטור וכו'. לכן, אנחנו נותנים לך יפוי כוח שאתה תחליט בעצמך בשם הרבנות הראשית, וכראות עיניך אנחנו נותנים לך רשות להחליט לפי חוות דעתך. לכן, אם הרבניט הראשיים לא יכלו לעשות את זה, אז הייתי מוכנה שקלולה לצאת תקלה, ואולי הרבה תקולות הן הושגה הזאת. היתה משלחת אצלי ואמרתי להם שאינני מקבל את הועדה בכרת פמכה. ואני מבקש מהם שלא יעשו שום דבר מבלי להתייעץ איתנו. ואנחנו שולטים ואין מה לדאוג. באה משלחת מן הרבנות הראשית בתל-אביב. ושאלו מה יהיה ונשתף אותם. אמרתי להם, שיהיו שקטים, העניין הוא תחת שליטה, ואנחנו נפתור את הבעיות האלו במהבם ופם אציתו לנו. הם אמרים שהותרה הרצועה כולה, אין שום הגבלות. כל בחי החרושת הושבים שהחירו את כל העבודות, מבלי יוצא מן הכלל. עבודות שאין להם שום קשר עם המאמץ הבסחוני. אמרתי להם שזה לא כך ישנם בחי חרושת שיעברו בשבת וישנם כאלה שלא יעברו, מפני שאסור להם.

באותו יום הגיעו הרבה בקשות מבתי-חרושת, שעברו בשביל משרד הבסחון וכל מיני שחיים ואנחנו פסקנו מה שפסקנו. הוצאנו אז מאות היתרים לעבוד בשבת. אפשר לומר שרוב הבקשות נענו והיתרנו לעבוד בשבת אם כי סרבנו להרבה בקשות.

-ובכן אני בררתי את הנושא הזה עם הרמט"כל, ושאלתי
 אותו על זה. ואמרתי לו שאם זה חיוני נחיר את זאת.
 והוא אמר לי שהוא חושב שאפשר לותר על אנשי הג"א
 בשבת ולכן, הודעתי את זה לראש הג"א הם קראו את כל
 אנשי הג"א לאימונים בשבת. להחאמן על נושא מסכות
 הגז. אבל לאחר שהרמט"כל אמר לי שאפשר לותר על זה
 הודעתי שלא. הוא נתן לי גם הוראה לראש אג"מ שידוע שאי
 שאין צורך חיוני לאמן את אנשי הג"א בשבת. קבלתי קהל
 קריאות תכופות ביותר מכל היהדות ביחס להוראה משונה
 שיצאה ע"י המטכ"ל ליהידות השדה לגלח את הזקנים
 בגלל מסכות הגז לאחר שהיגיעו מסכות הגז ראיתי את
 הפניקה שהם עוררו ביחידות כשסירתי באוגדה 84
 כשבאתי לחש' של גורודיש ראיתי באיזה רעדה המסכות,
 נתקבלו. לפי דעתי, המסכות האלה כפי שנחקבלו גרמו
 קצת לפניקה פסוימת, ואולי גרמו להורדת המוראל
 אמר לי את זה גם גורודיש. החברה הוצ' מחזיקים את המסכות
 המסכות ברעדה. אבל ההוראה הזאת היתה מאד מאד חמורה
 להוריד את הזקנים. אני הודעתימיד שאינני מסכים
 לזה בשום פנים ואופן. החקשרתי עם ק.הנדסה ראשי
 ואמרתי לו שבשום פנים ואופן אינני מרשה להסיל חובה
 במקורה להוריד את הזקנים. אתם יכולים להסביר
 שהזקן עלול לפגום או לפגוע או אולי לבשל לגמרי
 את ההשפעה של המסכה במקרה של לוחות-גפים. ועל החייל
 להחליש על כך בעצמו בשום פנים ואופן, אינני מסכים שהוא
 יוריד את הזקן במקורה. כי ידעתי שזה עלול לעורר
 מורת רוח וכאב שיגרם לדכאון כזה שכל ענין המסכה
 אולי יצא בהפסד. הוא הסכים לי לאחר מו"מ ארוך.

-כי אני כבר הייתי תחת הרושם שאנחנו הולכים לקראת המלחמה. והנה פתאם נתקבלה הוראה מאכ"א לשחרר את יחידות - הקבורה. אמנם הפיקודים צייתו להוראה, אבל אני הודעתי לרע"ג אישות וקבורה שלא ישחרר את היחידה המסכ"לית. זה לא היה רשמי למחרת החזקנו אותם. אבל לא החזקנו אותם מרכזים, אלא החזקנו אותם בלתי משתררים, אבל בכוננות יותר אאל חלשה כדי שתוך זמן קצר ביותר נוכל לרכז אותם מחדש אבל הם היו בריכוז, לא שיחררנו אותם, אם כי ההוראה הייתה לשחרר. משום שאנחנו עלולים לעמוד בפני מצב חמור מאד, כפי שניווכח אחרי-כן, איך שזה קרה.

הנושא של הקבורה, היה אחד הנושאים החשובים שלנו ברבנות.

והוא היה חשוב מפני שלאור מה שראינו במלחמת-במלחמת השחרור ולאור השינוי שחל בנושא הזה במערכת-סיני חשבנו שכאן חייבים להגיע לשכלול יתר. חשבנו מפני אבדות כבדות, כפי שהערכת המצב הייתה. חשתי מאד מפני זה: ולכן, הוצאנו הוראות מיוחדות. אני בעצמי דברתי עם כל רב צבאי, באופן אישי אין להבטיח את הזיהוי של החללים. אמנם לא יכולתי לערוך קורס מזורז מאחר שבאתי מאחר מאד ארצה. אבל בכל זאת הזהרתי אותם בפני הנושא של זיהויים. כי כל הנושא הזה, הוא אשר יכול לגרום לנו לצרות הגדולות בשטח

ענף אישות וקבורה ציידה את כל הפיקודים להפעלת הנוהל לשעתחירום בטפסים משוכפלים כדי שיוכלו למלא את פרטי הזיהוי וההוראות הרשמיות היו שלא יפנו את החללים לבתי-חולים כי אם ישר לבתי-הקברות הצבאיים. כי בכל בתי-הקברות הצבאיים, לפי הנוהל היו צריכים להתמקם יחידות הקבורה שלנו, עם קצינים ועם מפקד בית-הקברות. והוא היה בעל הסמכות להוציא את פקודות

הקבורה ואחראי על כל פרטי הזיהוי. מאחר וההוראות היו לא לפנות אותם לביית-קברות, אזי, כל פינוי, וכל חריגה מן הנוהל שלא מן המקובל לפי הנוהל הזה, כלפינוי לביית-חולים במקום לבחיי-קברות, ידענו שזה עלול לשבש לנו את כל סדרי הזיהוי ואנחנו היזהרנו על זאת ואמרנו שאפילו נוהל לא טוב, אם שומרים עליו הוא יותר טוב, מאשר שינוי הנוהל תוך כדי מלחמה, וללא תיאום איתנו. על כל פנים, יחידות הקבורה בפיקודים, לא היו מבויסים היחידה, היחידה שהיתה מגויסת היתה היחידה שלנו, עקב זה שהתעלמתי מן ההוראה, לשחרר את היחידות. היתה לנו מחלקת קבורה אחת. נוסף על כך, ריכזנו ציוד אפשרי מקסימלי, מה שאפשר היה. מה שהיה חשוב יותר. זה ענין של ארונות, כי ידעתי שיש מחסון בארונות. לפי ההערכה שלי אמרתי מיד לראש הענף אישוח וקבורה מיד להזמין ארונות. מפני שלפי הפק"ל הקיים, צריכים להיות 500 ארונות. אני אמרתי לו שאני רוצה שיהיו יותר מ-500 ארונות. גם 500 לא היו לפי הידיעה שקבלתי היו קרוב ל-400 ארונות. אמרתי שאני רוצה שיהיו יותר ארונות ורכב. על שני הרכבים האלה שמתי את הדגש. הכנו בעצמנו ארונות ורכב מוסב שלא נזדקק להם וישארו, מאשר, חס וחלילה, יצתרכו ולא יהיו. ובכן ביום שישי שלמחרת כל יום שישי היה כולו מתון כולנו היינו נחונים בכמה בעיות. ראשית השק"ם לא הסכים בתחילה להסדר שלנו לחלק בחינם את המשקאות. הם רצו היתר למכור בשבת את המצרכים שלהם אמרנו לו שלא. מנהל השק"ם בא אלי, והודעתי לו דברים ברורים שאני מקבל אחריות על כל מה שיחלקו, אבל

-בתנאי שיחלקו כך עברי מאכל, בעיקר משקה קל. באותו יום קבלנו את תחזית מזג-האוויר מבית-דגון, הודיעו לנו שיהיה חמסין חזק. אמרנו שאנחנו מתירים לצאצאית לנידוח לנוע, בשבת ולחלק משקה קר. היחרנו להביא לכל יחידות קרה בשבת ברכב. לא היחרנו כישול.

היחה פגישה עם הרמטכ"ל ואלופי הפיקוד. רוב אלופי הפיקוד היו בפגישה הזאת. היה שם גם ק. רפואה ראשי של היום. היה בפגישה הזאת עם ראשי האגפים עם ראש הג"א, אינני זוכר אם גם ראש אכ"א היה שם. זה היה במצפה עם ע"ף ראש אג"מ עצמן שיוצא הוראה על איסור בישול בשבת. לבטל את ההוראה של השבת הקודמת של הרמטכ"ל הוא אמר לי שהוא לא יכול לעשות את מה שרצו בלי החלטת הרמטכ"ל, דרשתי פגישה עם הרמטכ"ל בנושא זה עוד ביום חמישי. היתה לנו אמנם פגישה עם הרמטכ"ל בנושא כל בעיות השבת ובכל הבעיות הסתדרנו, מלבד לבעיה הזאת של בישול. הואדחה את הישיבה הזאת למחרת הוא רצה שישתתפו בישיבה הזאת גורמי הפיקוד וגם האגפים. אחרי דין ודברים קשה ומיגע החלט לאיסור על בישול בשבת ביחידות. ובאותו יום יצאה הוראה עי' ראש אג"מ לפי החלטת הרמטכ"ל לא לבשל בשבת ביחידות.

לפני שהלכתי לישיבה הזאת קבלתי בקשה מירושלים מסגן ראש העיר בשם ראש העיר להתיר לעשות ביצורים בשבת, תעלות וחפירות. כלומר כל אלה שאינם מגויסים שהם בני הישיבות בירושלים, ואנשי הג"א שכללם יחפרו תעלות בשבת, כיוון שירושלים נתונה בסכנה של הפגזה. הדבר לא היה נראה לי. לא הערכתי שהמצב חמור עד כדי כך שאנחנו צריכים להתחיל להפור תעלות וביצורים בכל השכונות. אמרתי להם שאם המדובר הוא על הגבול, אני מתיר, אך אם המדובר הוא בתוך השכונות הרבר אינו נראה לי. אם כי הייתי אני מלחמה וידעתי את הסכנה של הפגזת ירושלים. אבל בכל זאת, אני הערכתי את המלחמה.

מלחמת שש הימים שעחידה היחה לפרוץ ביתר קלות מאשר אחרים העריכו אותה. הודעתי להם שאני לא מסכים. באו ואמרו שהתאספו כל רבני ירושלים והם מלאי אימה ופחד והם רוצים שיתירו להם לחפור בשבת. אמרתי להם, אני מוכן לשאוף את חוות דעתו של הרמטכ"ל לפי דעתי, לא. אבל נשאל פיו. כי אניסומן עליו והוא המכריע בכל הנושאים הללו. צלצל אלי גם ראש העיר ואמר לי שמכרסים להבטיח אתאגא את חיי האוכלוסיה, ושיהיה להם איפה להחבא, ולמצוא מחסה, הכוונה היא, כך אמר, לחפור תעלות בחור השכונות אמרתי לו, שדעתי איננה כך, אמרתי לו שאני לא חושב שיש כאן בעיה של הגנה על ירושלים היהודית עי' התחפרות כשירדתי לפגישה עם הרמטכ"ל, שאלתי אותו על כך והוא אמר לי אני אגיד לך אני חושב כפוןך אבל אם ירושלים דורשת, אזי אתן לך להחליט מה שתרצה, אם תחליט שלא יהיה אז לא. אבל אני מיעץ שלא תקבל אחריות על כך. כי אם חס וחלילה, משהו יהרג, מכל סיבה שהיא יאמרו לי שהנה הוא נהרג מפני שלא התירו לחפור ביצורים. אמרתי לו, "עצתך בשבילי הוראה" ולאחר - מכן, הודעתי לירושלים, שהיחיעצתי עם הרמטכ"ל, ולאור חוות דעתו אני מציע להם לחפור בשבת, אם כי דעתי איננה שלמה עם זה.

7 היו הרבה שכונות שחפרו, והיו שכונות שלא הסכימו לחפור, לא היו זקוקים לזה בכלל, אמנם ירושלים חיה בתוך בונקרים ומקלטים כמעט יממה. ז"א 3/6 והלילה. אבל אלפים חפרו בשבת. היחה גם באותו יום שישי שאלה ביחס להעברתיחידת-נחל 908 לדרום. כמובן, שאמרתי שמוחר היו שם הרבה מאד דתיים. היו שם טירונים לקראת סיום הטיירות אמרתי שמיצירי אני מסכים, אבל אני רוצה לשאול את ראש-אג"מ לא דברתי אז עם חקק, דברתי עם נדל ראש-ענף מבצעים, והוא אמר לי שאין צורך בהם בשבת הם יכולים להשאר ב-908 בשבת. הם יכולים לבצע לבצע את התזוזה הזו במוצאי שבת או אפילו ביום ראשון. אמרתי להם את מה שאמר לי ראש ענף מבצעים והודעתי להם שאין היתר לזוז

-לאור כל אחר המצב של אחר יום אלא שישי, באו
 באו ושאלו אותי מתדיראן ביחס לעבודת השבת. עובדים שם הרבה
 מאד דתיים שאמרו שעד שלא יקבלו היתר ממני, הם לא יעבדו בשבת
 אני הודעתי להם שאני מתיר. נתתי בכתיב יד מה שאני מתיר ומה
 שלא. הסתמכתי על מה שאמר לי, מה חיוני לצורך המאמץ הבטחוני.
 ולכן נתתי את ההיתר בהתאם למה שהוא דורש. כלומר על הפרטים
 שהוא דרש.

היו בעיות גם של אפית מצות בשבת. היו שאלות ביחס
 לעשיית מצות קרב בשבת. היו בעיות ביחס לפתיחת בסיסי מזון
 בשבת ובסיסי הציוד. חלוקת מזון בשבת לכל המערך כולו. עלכל
 זה אני מדבר רק באופן כללי. הוצאנו הוראות ברורות בכל הנוגע
 לפעולות בשבת. אז גם שוחחנו עם אג"מ עם האלוף וויצמן, והוא
 הסכים שלא יאמנו את הטייונים בשבת. שלא יהיה אימון בכלל בשבת
 ביחידות שדה, אלא רק בטחון שוטף אמת לאבטח את היחידות, אבל
 אימון לא יהיה. כשהגיע לפנות ערב החלשתי סופית לשבות ביחידה
 בשבת ויצאתי לגדוד 58 בחט' 14, הם היו לא רקוק מקציעות היו
 קרובים לגבול המצרי. שם חנתה חט' 14 למה קוקא בגדוד הזה?
 כי מסביב לגדוד ישבו עוד שני גדודים של החט' וכל הגדודים
 היו מלאי דתיים. וחשבתי שעלולות להתעורר בעיות גם חט' המורות
 לשבת ההיא ולקראת הבאות והם באמת רצו מאד שאני אבוא לחט' כדי
 לעודד את החיילים ולהרים את המוראל של הגדודים הללו. הם היו
 גדודי מילואים שגויסו מבני ברק, רמת-גן. בניהם אחוז גבוה של
 דתיים, ולהפתעתי הגדולה, שם יהודים עם זקנים ופאות מבני ברק,
 אף פעם לא פיללתי שהם משרתים בצה"ל, והם כנראה שלב ב' שעברו
 לשריון מצאתי אותם בגדודים והיחה לנו שבת טובה, אם אפשר לומר.

ממש לפנות ערב, החלטנו שסא"ל פירון יסאר הורן,
במסכ"ל, ואני אצא לשדה לגד' 58. יצאתי במסוטס עד שיפחה ושם בא
המגד' ולקח אותי לגדוד שלו. סדרנו את כל הסידורים של המפקדים,
שעצם הכנות רבנות, אם כי נחתתי להם התראה לשעה וחצי, כשהחלטתי
כסופו של דבר לצאת לשבות בשבת. הכינו בית-כנסת מרשות הסוואה,
הרשות היו פרושות על זחלמ"ים, ובית-הכנסת היה בשביל כמה מאות
איש, ואכן התמקמו בשדה והיו לנו גם אהלי סימנים.

באנו ברצף אחרון ועשינו שבת אחרונות לקראת השבת.
ערכנו חפילה חגיגית גדולה רבת משתתפים. היו כ-400 - 500 איש
בקבלת שבת. דברתי לפנייהם בערב קצרות והחלט שבשבת בשעה 4.00
לפנות ערב אני אדבר בפני כל הגדוד + כל היחידות השונות שהונות
מסביב, וכן היה: אנחנו ערכנו סעודת ערב שבת חגיגית בתנאים שהיו
ישבנו ואכלנו ליד השלחן וגוללנו שיחה עד אחרי הצות הלילה. שרנו
זמירות וכל אחד התחלק בחבילות שקבל מהביה.

את חפילת הבקר ערכנו עם הרבה משתתפים היו לפי הערכתי
כ-300 איש דברתי בפני החילים ואמרתי להם שאת הדברים אאצאא ביחס
למצב אני אומר בפגישה של כל הגדוד כשכלם יתאספו. דברתי לפנייהם על
פרשת השבוע. השבת הזאת היתה שבת של פרשת נשא לא במדבר'.

אני רוצה לתקן משהו חשוב ביחס לשיחה של הרמסכ"ל אחרי
הפגישה עם השרים, אמרתי לו תדע לך שהשבוע מאד חשוב.

- יש לי סימנים לחוצאות המערכה אם נצא למלחמה אנחנו ננצח.
מפני שכפרשת השבוע, ככתוב: " ורדפו מכם 5 מאה ומאה בוראי
ירדפו ונפלו אויבכם לפנכם בחרב" "הפרתי אותכם והרבתי אותכם!"
אמרתי לו תדע לך שהשבת הזאת היא שבת יוצאת מן הכלל.

ובכן, כשערכנו את ארוסת ליל שבת, זו היתה פרשת-
במדבר אמרתי להם שהרמז הוא שזה היה הגיוס הטוטלי הראשון
של עם ישראל במדבר. ואז בפעם הראשונה גיסו את עם ישראל, מביין
20 שנה ומעלה עד בן 50 שנה. אמרתי להם, לחילים, שאני לפנות ערב
אומר את עיקר הדברים שיש לי לומר.

בצהרים אכלנו כל הקצינים יחד. הגיעו החילים הדתיים
מגדוד 83, גדוד שכן מהחט' שהצב לידנו. הם לא ידעו שאני נמצא
בגדוד הזה הם שמעו את זה ובאו והתחילו לשאול אותי הרבה מאד
שאלות, באו תלמידי חכמים $\frac{3}{4}$ בני תורה שהיו אז מגויסים. אחרי
כן נשאלתי איפה אני מתכוונן לשבות בשבת הבאה בשבת ה-10/6
ב' בסיוון.

דבר שני, מה יהיה הסוף עם הישיבה הזאת כאן? כי
המוראל שלשם היה טוב אבל הם לא יכלו להשלים עם הישיבה הזאת.
הם ציפו לעשייה ותזוזה. הישיבה במקום היתה מיאשת את החילים.
דבר שלישי, איפה אני מתכוונן להיות בחג השבועות?
3 שאלות של טעם. אמרתי להם שאני אענה להם על השאלות האלה לפנות
ערב. עוד ישבנו שם הרבה שעות ודברנו.

לפנות ערב, ישבנו ודברנו ואמרתי להם שאנחנו בטוחים
בצדקתנו שאין מנוס מן ההתמודדות אין כאן שאלה רק של השגת יתרונות

- אלא אנחנו כעת נאבקים על עצם החיים שלנו שהם וחלילה אם זמנם יושב בידם הם ישמידו את מלאכת ההשמדה של העם היהודי בארץ. הזכרתי להם את פרשת השבוע. ואמרתי שבפרשה זו מסופר על גיוס טוטלי של עם ישראל, במדבר סיני וכעת אמרתי להם שאני חייב להם 3 דברים: -
 ובכן שאלה אחת - אמרתי להם אני בסוף שבשבוע הבא יגיע הקץ לשיכחנו כאן אני מתכוונן להתפלל ליד הכותל המערבי.
 ובחג השבועות אקרא את 'עשרת הדברות' על הר סיני.
 ואחרי המלחמה קבלתי עשרות מכתבים מחילים איך ידעתי את כל הדברים האלו, לומר להם באותו מפגש.
 בערב חזרתי באוירון, שלחו לי אוירון לשדה תימן. וחזרתי למסכף"ל.
 קבלנו את הדיווח על מה שהיה בשבת בכל הפיקודים. חכננו את עבודתנו לקראת הבאות. החילים, באופן מיוחד מסרו לי דש"ים. זה לקח לי מספר שעות למסור דש"ים אאאאאא אישיים לכל המשפחות אשר היו להם בנים או אבות מחס' 14. על כל פנים מה שנוגע לחס' 14. המפקדים היו ברמת מוראל גבוהה מאד.
 זה היה חבר של מפקדים שידע מה שלפניו ורצה להוכיח את עצמו והיה בסוף בכוחו. החילים, עכב הישיבה הממושכת ועקב זאת שגודדי המילואים היו מלאים בחלקם משלב ב', הם היו בעלי משפחות גדולות. נכרת הדאגה למשפחות. הם היו זקוקים בהחלט לעידוד ולמילת עידוד להקל מעליהם את הסכל של הישיבה. אינני חושב שהיה חשש בליבם. שאם יצאו למלחמה מה עלול להיות, אלא להיפך, הפחד היה שמא לא נצא למלחמה.

-ביום הראשון לאחר אמצא שקבלנו את הידיעות משבת. הערכנו שאנחנו עומדים קרוב לפתיחת המערכה. עשימי ענין של נסיון והודעתי לאלוף יפה מפקד אוגדה 31 והודעתי לסליק מפקד אוגדה 84. הודעתי להם שלמחרת אהיה במפקדת האוגדה. והם אמרו לי בודאי שתכונן שאלתי איס הם יהיו אהם אמרו, שללא כל ספק. אני ידעתי שהם לא יכולים להיות סם. ידעתי שכאן הולך הענין. האמת היא שלפיקוד צפון גם כן קבלתי ידיעה שהנה אנחנו מחקרים לפתיחת המערכה, לא ידעתי בדיוק את השעה. ידעתי שתוך 24 שעות ניצא במלחמה. לא הודעת את זה בלילה, כך שהינו בישיבה. ידענו שהמלחמה תפרוץ בזמן הקרוב ביותר. בערב, באותו ערב בשעה 7.30 באה אלי משלחת של הרבנות הראשית בתל-אביב. ואמרו לי שיש להם הרושם שהענין עלול להיות ממושך. המצב של שעה חרום. ומה שהיה שא בשבת הזאת, אין להם עדין אינטורמציה מלאה. אבל, מוכרחים להכניס אותם גם כן לענין. כי הם מחוץ לתמונה. והם רוצים לדעת מה המצב. הם חשבו שכאילו הותרה הרצועה, כל בתי-החרושת עובדים אוטובוסים נוסעים וכו'. אמרתי להם שזה לא נכון, שיש להם רושם מוטעה, אולי היו פור צי גדר שלא קבלו היתרים. אבל מי שפנה קבל תשובה כרוה. אמרתי להם, אני לא מעריך שהענין הוא ממושך כל כך כפי שאתם מעריכים אבל שתהיו שקטים בעה"ש פפגשן אחרי הנצחון. דברתי על ליבם שהם באו אליו. אמרתי להם לא לדאוג. נפרדנו ואמרתי להם, להתראות בירושלים הבנויה. אני כבר ידעתי, שאנחנו הולכים לקראת זה תוך השעות הספורות.

ב-4/6 - נכנסתי למצפה. ואני מוצא שם את מוטה נשען על הקיר

ראיתי על פניו שהוא מצטער מאד. שאלתי אותו, מה אתה מצטער. והוא ענה לי: - ששינוי לו את המשימה. שאלתי איזה משימה יש לך והוא אמר לי, אני מפקד חס' 55 והיתי צריך לצנוח צניחה קרבית. המשימה שלי בסיני וביטלולי את זה. אמרתי לו מוטה אתה שכחת את ההסכם שבינינו, אל תצטער, תקבל משימה יותר טובה. לא אמרתי לו מהו ההסכם. לא הספקתי משום שהרמטכ"ל הגיע. הוא נגש

-אלינו וכשהוא רואה את מוטה עומד, אמרתי לו, מוטה מצטער מאד שביטלו לו את המשימה. הוא רוצה לצנוח כדי לזכות את החטא ברקע אדום. אמר לו הרמטכ"ל, אל תצטער, תהיה לך משימה טובה יותר. נחן לך משימה חשובה יותר. אז הוא אומר מה כבר יכולה להיות המשימה? משהוא קרא לי, עזבתי אותו ואמרתי לו: מוטה אל תצטער, תהיה לך משימה טובה יותר.

כאן אני צריך להזכיר שני דברים שלא הזכרתי אותם קודם. א-כשמוטה היה מפקד חט' 1, זה היה בשנת 1961 אני סיררתי בחט', בגולני, וכשדברנו אמרתי לו שהבטחתי את עצמי במסמכים מבצעיים, שכאשר נכבש את ירושלים העתיקה אני אהיה היהודי הראשון שיכנס לכותל-המערבי. אז הוא ענה לי, איך הבטחתי אמרתי לו שבפקודות של גרניח בפיקוד מרכז בקשתי לאצא שכלל עת כשנצטרך להכנס לעיר העתיקה יקחו אותי, כדי שאהיה הראשון שיכנס לכותל-המערבי. אז הוא אמר לי אם אתה רוצה להיות היהודי הראשון שיכנס לכותל אתה צריך להיות איתי בשלום. לפני כן היה לנו ריב קטן בנושא דת בחט' והוא אמר לי אם אתה רוצה להיות היהודי הראשון שיכנס לעיר העתיקה אתה צריך להיות איתי בשלום. שאלתי אותו: מה פתאום אז הוא ענה לי, בזו הלשון, מפני שאני אכבוש את העיר העתיקה. אמרתי לו, אם אתה מבטיח לי שתכבוש את העיר העתיקה, אני עושה איתך הסכם להיות ש בשלום. נחננו ימים וסא"ל שחור היה עדי.

כשראיתי אתו ב-4/6, שאמרתי לו: שכחת את ההסכם ביננו הכוונה שלי הייתה להסכם הזה. משום שהוא הבטיח שהוא יכבוש את העיר העתיקה ופתאום הוא עומד ומצטער על זה שביטלו לו את המשימה לצנוח בסי. כנראה שכת מזה. אני גם לא ידעתי את פרטי המשימת, אבל כשמעתי שהוא מחונן ללכת לסיני, ראיתי שצאלאתא שכל החכנית הזאת אינה ברז ביצוע.

כעת אני צריך להזכיר עוד משהוא שנים רבות לפני כן, עוד לפני מבצע גרניח. לפני שמבצע גרניח היה מתוכנן, מיצא אחרי מבצע סיני, אז נחבקשנו להוציא הוראות במקרה של מלחמה על ירושלים העתיקה. ואיך לנהוג במקומות הקדושים. ואז, הוצאתי הוראות, וחלקתי את המקומות הקדושים ל-3 סוגים

-סוג א': אלה המקומות הקדושים ביותר, שזה כולל את הר-הבית הקבר של הנוצרים, ומערת המכפלה, ואני מספק אם הכנסתי את קבר רחל או לא. אחרי כן סוג ב': בתי-כנסת כנסיות ומסגדים שבעיר העתיקה, וביתר ערי הארץ שנמצאות בגדה המערבית. סוג ג': אלה הם בתי-הקברות של יהודים וזרים, הר הזיתים וכיוצא בזה.

ביחס לסוג הראשון של המקומות הקדושים, אסרנו כל הפעלת נשק כל הפגזה, וכל יריות אסורות שם. ובפרט כאשר נשקפת סכנה מן המקומות האלה. אם יתבצר האויב בתוך הר-הבית, ולא תהיה בריחה או כל אפשרות לעקור משם אותם, יצתרכו לנסות אפשרויות אחרות לעקור אותם משם, ואי אפשר יהיה להכנס, אלא אם-כן יפ-עילו כח, רק אז מותר להפעיל נשק מינימלי ביותר ולשמור שזה לא יגע במקומות הקדושים וביתר הבתים והמונומנטים שנמצאים בתוך המקומות הקדושים האלה.

ביחס לסוג השני של המקומות הקדושים, גם שם אסור להפעיל נשק כבד, גם אים יורים מסם. חייבים לשמור על שלמות המקומות צאצא ולעשות הכל. אם יורים שם, צריכים להפעיל נשק קל, אבל בשום פנים ואופן לא נשק כבד, אלא אם כן, נשקפת סכנה לחיילים, ושאינן עיצה אחרת. ההבדל הוא שביחס לסוג א' אסור להפעיל נשק כבד. אלא רק נשק קל, וזאת במקרה הגרוע ביותר.

בי

ביחס לסוג השלישי, יש לשמור עד כמה שאפשר שלא לפגוע, מבלי לסכן את החיילים, אבל אם נשקפת סכנה אפשר להפעיל את אכל סוגי הנשק.

ההוראות האלו נכנסו כהוראות אינטגרליות של מבצע גרנית.
נוסף על כך, נקבע בהוראות אג"מ, לפי החלטה שלנו, שהרכבו הצבאי
הראשי, חקבל שמירת המקומות הקדושים, שלנו ושל הזרים.

היה לו ויכוח ארוך מאד עם מפקד חט" 16, ביחס לשמירת המקומות
הקדושים. בהוראות הללו, הכנסנו את הוראות הדת. התפילה לקראת
היציאה לקרב, ולבתי הכנסת להיפגס מיד עם ארונו-הקודש.

בתוך התקודה הזאת נקבע צריכים לקחת אותי, עם החיילים שנכנסים
לעיר העתיקה.

רציתי להוסיף, שלקראת השבת של ה- 3/6/6, מאחר וידעתי שהמלחמה
קרובה מאד וזה ענין של יום או יומים, הדפסנו מנשר מיוחד, שכתבתי
לחיילים, ופיזרנו אותו ביום שישי גם ע"י הדואר הצבאי ופיזרנו אותו
גם דרך אוירונים. אני בעצמי, כשססתי לחט" 14, הורדתי את החבילות
מן האוירון בכל הדרך. זה נכתב בערב שבת כ"ג באייר תשכ"ז 2/6/67.
המטרה היתה, של המינשר להרים את מוראל החיילים, ולהכין לקראת זה.
(המינשר נמצא. ראה...)
את המינשר הזה שלחנו לכל היחידות.

הגענו עכשיו ל- 5/6 כ"ו אייר. ובכן, בבוקר כשבאתי למשרד. אנחנו
עזבנו את המשרד ב-3.00 לפנות בקף. ואמרתי לאנשים שאנחנו צריכים
הלילה לאגור כוחות ואני מבקש כל מי שיכול ללכת לישון, מוטב שילך.
אזכבר ידענו כולנו שמחר יבוא האות.

הגעתי בבקר למשרד והלכתי ישר לבונקר. ראש אכ"א חיפש אותי במשרד ואנזו הייתי בבונקר. הוא רץ מהמשרד שלו לבונקר למטה ושם נודע לי על פתיחת המערכה. התקשרנו כל הקצינים יחד עם הרמט"כל. לקחתי איתי את התפילות לקראת היציאה לקרב וחתמתי לכולם ברכה מיוחדת לרמטכ"ל כתבתי מן הצד השני של התפילה כתבתי לו את את הפטוק הזה: "ירדפו מכם 5 מאה ומאה מכם רבבה ירדפו, ונפלו אויבכם לפניכם בחרב. לך בכוחך זה והושעת את ישראל". וכתבתי למעלה ניתן ביום הנצחון כ"ו אייר תשכ"ז. אני יודע שהוא החזיק את התפילה הזאת בכיסו כל המלחמה.

מפקד ח"א ישב בתא שלו ונתן את ההוראות ואני הייתי מאחוריו ולא רציתי להפריע לו. הלכתי וכתבתי לו את התפילה:- כתבתי לו:- "תרדוף ואף תשמידם מחחת שמי השם", ניתן ביום הנצחון כ"ו אייר תשכ"ז. ואחר-כך כתבתי לראש אג"מ לכל ראשי האגפים חילקתי עד שנגמרו לי. רצתי למשרד ובאוהו רגע החלה הסיירה, האזעקה הראשונה, זו הייתה ההודעה הראשונה לפתיחת המערכה. נכנסתי למשרד וצעקתי "מזל טוב" התחלנו מיד ואמרנו פרק תהילים פרק י"ח תהילים, שירה- דוד ובעיקר הכוונה היתה לפטוקים "מלמד ידי למלחה ונחתה קשת נחושה זרועותי, ותתן לי מגן ישעך וימינך הסעדני וענותך חרבני. תרחיב צעדי תחתי, ולא מעדו קרסולי, ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם אפחצמדם ולא יכלו קום, יפלו תחתי רגלי, והאזרנני חיל למלחמה, הכריע קמי תחתי, וארבי נתנה לי ערף ומשנאי אצמיהם ישוועני ואין מושיע עץ ה' ולא ענם, ואשחקם כעפר על פני רוח כטיס חוצות אריקם".

- רצתי לבונקר, רציתי לדעת מה הוֹצֵן. כשבאתי חזרה חילקתי שוב לקצינים. נחתי לכולם עם הקדשה. אחרי-כן יצאתי למעלה ליד מפקד חיל האויר והרמט"כל. ואנחנו קבלנו קקום ליד החלון שפתוח לבנות שסימנו על השלחן את האוירונים, היגיע אז הדווח הראשון של האוירונים. חילקתי לכולם את התפילה הזאת עם הקדש מיוחדת. לבסוף לא היו לי יותר. חזרתי למשרד, ונתתי הוראה לגייס את כל יחידות היקפ". לא חיכיתי לשום הוראה ממבצעים ממבצעים אמרתי לסא"ל שחור לגייס מיד את היקפ", רצתי לראש אכ"א וספרתי לו שנתתי הוראה לגייס את היקפ".

ברגע שחזרתי מן הבונקר, לאחר שחלקתי את התפילות הראשונות

כשבאתי לחלק את המחזור השני של התפילות, זה היה ממש לפני שנתקבל הדווח. אז הלכתי וכחבתי מהר את המנשר לחיילי צה"ל לפתחת המערכה. צלצלו אלי מגלי-צה"ל ומקול ישראל. אז הקראתי את המנשר בגלי-צה"ל בטלפון. והם בקשו שאקריא רק להם ולא לקול ישראל. ומיד היתה ההודעה של שר הבטחון ומיד אחרי זה הוקרא הקטע שלי, כחוב פה: דבר הרב הראשי לצה"ל, לחיילי צה"ל הצועדים אלי קרב הנצחון. יום הנצחון כ"ו אייר. "חיילי צה"ל ביבשה ובים, השם עמכם גבורי החייל. שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם. הנה בא היום הגדול לעם ישראל, וצעדתם היום לקראת המערכה הגדולה והמכרעת לישועת ישראל. וצעדתם היום לקראת המערכה הגדולה והמכרעת לישועת ישראל מאויביו שקמו עליו להכחידו ולהשמידו. עיני כל ישראל נשואות אליכם. חיילים יקרים! אל ירך לבבכם, אל חיָאָן ואל חפזו ואל תערצו מפניכם, כי השם אלייכם, ההולך עמכם להילחם לכם, עם אויבכם, להושיע אתכם היום תאמצו היום תגדלנו, היום תדברו אויבנו תחננו. חרדוף ותשמידם מתחת שמי השם ונפלו אויבכם לפניכם בחרב. חספן ואמצו למען עמנו וערי אלוהינו, ובעזרת אלוהי מעקבות ישראל, תזכו להנחיל את הנצחון הגדול על כל מערכות

- ישראל. כן יאבדו כל אויבך השם, וישראל ישכון לבטח בארצו
ופרצת ימה וקדמה, צפונה ונגבה. לכו בכוחכם זה והושעתם את
ישראל. אנא, השם, הושיע נא, אנא השם, הצליחה נא."

זה היה המנשר שהקלט בגלי-צה"ל, וכל שעה הם חזרו
על זה. למה אני אומר כל שעה מפני שאחרי-כן רדיו קהיר ב-5/6
שידר צעקות ברדיו שלא יעזרו לכם התפילות של הרב גורן.

לאחר שהואצתי לראש אכ"א על גיוסי היקפ"ים, הוא
נתן את הרשות לזאת. עוד לא נתתי לן הוראות לאן לשלוח את
היחידות המטכ"ליות. כי אמרתי שאני אצא לדרום ואני אראה מה המצב שם.
לפני שיצאתי לדרום שאלתי אם הבטיחו ~~ל~~ מצלמות בכדי לצלם את
ההרוגים לצורך זיהוי ב-4/6 עלינו על הנושא הזה כשדנו על
אבטחת הזיהוי. עלינו על ענין המצלמות, נודע לי שאין מצלמות.
ואני רציתי שבכל בית קברות, שבכל חולית קבורה, שתהיה לה מצלמה
טובה עם פליש, שנוכל לצלם את ההרוגים, כי אני לא יודע באיזה
מצב הם יגיעו. מחברר שאין מצלמות. אמרתי לראש ענף אישופ וקבורה
שילך לקנות מצלמות. הוא התבייש לדבר על תקציב. אמרתי לו שלא חשוב
תקציב.

באותו בוקר, שאלתי - יש מצלמות או אין מצלמות. ואמרו
לי שעוד לא הביאו את המצלמות. אמרתי לו שירוך לכל חנות שהיא
ושיקנה מצלמות. הוא רץ לגות, ומאתר ואני מהרתי לצאת לדרום, וידעתי
שאנחנו מוכרחים למקם את בתי-הקברות הארעיים, הוחלט, כמו שבמערכת

- פתחנו שני בחי/קברות ארעיים, בשביל החזית הדרומית, כך ננהג גם במערכה זאת. נפתח שני בחי קברות ארעיים בשלש ובבארי וידעתי שעד שיגיסו את האנשים יעבור די הרבה זמן. ובכך החלטתי לצאת. ורציתי להצטייד מיד במצלמות. הוא בינתיים הלך לקנות את המצלמות, ראייתי שהוא משתהה, אז אמרתי לו, אני עובר בדרך שלך אתה תחכה לי בחוץ ואני לוקח ממך שתי מצלמות. כך באמת היה ההאיחזקת לי, עברתי בעיר, זה היה אחרי הפעלת הסירנות העיר היתה ריקה, אבל היתה התרגשות לקראת שמכונה צבאית שעברה.

לפני שיצאתי, צלצלתי הביתה ואמרתי לאשתי, מפל טוב!

ניצחנו במלחמה. אז היא אמרה: כבר ניצחנו, רק עכשיו פתחנו. אז אמרתי לה, ניצחנו במלחמה, הרסנו את כל שדות התעופה של מצרים.

ובכך החלטתי לצאת לדרום, המטרה שלי היתה בארי, לראות שהיחידות שלנו התמקמו בבית-הקברות בבארי ולאחר מכן בשלח. הצטיידתי בדרך עם תפילות לפני היציאה לקרב. לקחתי איתי את המכונית עם הנהג ומנחם וזכה. שמנו את פנינו לכוון עזה מה שדווקא משך אותי בעזה זה היה בעיה פסיכולוגית. בדרך היו תנועות רבות של יחידות וחילקתי לכל החיילים תפילות-דרך. היו בדרך עמדות מבוזרות ירדנו מעמדה לעמדה וחילקנו התפילות. היו שם מחנות ממש יוצאים מן הכלל. בכיות של שמחה.

שמתי את פני לעבר נחל-עוז. בדרך, בכביש, מצאתי גופות מתותחנים מתותח החורש.

גדודים חונים בתוך החורש, שם מצאתי את הגדוד של צביקה לבנון זו היתה חט' 11 גד' 54. כשהוא ראה אותי הוא רץ ונשק את ספר התורה שבידי. אחרי-כן שוחחנו. הוא בקש ממני שלא אלך על הכביש מפני שיש שם הפגנה. נכנסנו לתוך חורשה. אמרת לי ללך

- שאני רוצה להצטרף אליו, למשימה שלל. הוא אמר לי שבשעה 4.00 אחה"צ הוא חוזר הבול, הוא הסכים ואמר לי שאכנס יחד איתו לזחל"ם הפיקוד. אמרתי לו שאני אכנס יחד עם ספר התורה, וכך סיכמנו. אחרי-כך עזבתי אותו ונגשתי יותר קדימה, שם מצאתי גדוד מרגמות כבודה, מצאתי את אחד המפקדים שאמר לי שיש שם כבר פצועים. הם הופגזו, הם היו בהוך הסוללות שלהם. כשבאתי לשם, גם כן רצו כולם לנשק את ספר התורה וערכתי שם תפילה לפני היציאה לקרב. הייתי בעמדות ובזמן שאני הייתי שם פגז נפל שפגע רק באחד, וגרם לו לשריטה קלה ברגל מרסיס. לאחר מכן שמתי פני לעבר בארי. לא ידעתי אם פיקוד הדרום שחרר את כולם, אני לתומי חשבתי שהוא לא שחרר את כולם, שבכל זאת הוא החזיק איזה שהיא חוליה והחוליה הזאת, נמצאת כבר במקום, ממוקמת בבארי, באתי לבארי לא מצאתי שום זכר לביח-הקברות, לחברה קדישא, שום דבר. רצתי לפיקוד מיד לפיקוד. אגב, עצרתי בכל מקום וערכתי תפילה קצרה.

כשהגעתי לפיקוד, ראיתי שהמצב בהחלט אננו מניח

את הדעת. הג'יפ לא היה מגויס עוד מפני ששחררו אותו. רכב לא היה. ציוד היה להם, אבל לא במידה מספקת. הפגם הגדול ביותר, היה שיחרור הג'יפ בשבוע שלפני המלחמה. גם כשגייסו אותם היו הוראות חמורות, שהם לא יופיעו ברבים ושלא יתחזו בין הבריות ושלא יעשו שום דבר ולא יתעסקו בארונות. אם מסיבה זו או אחרת, שיחררו את היק"פ וזו הייתה צריכה להיות היחידה החזקה ביותר

מפני שידענו שאם תפרוץ מלחמה, היא תחל בדרום. ובדרום לא היו שום הכנות לקראת זה.

הודעתי משם למט"כל שישלחו את הממלקה לקבורה מהט"כל אל פיקוד דרום. דברתי עם פירון טא"ל. הודעתי להם שהם צריכים לבוא עם רכב. אנחנו הכנונו רכב ור"מ למרות שהיחה ההוראה לשחרר. בכל זאת החזקנו בו. ובכך, נחתי הוראה שתבוא מחלקה עם רכב בינתיים החלו להגיע המפקדים של היק"פ. למעשה, הקצינים לא שוחררו הם היו בפיקוד. חילקתי את החוליות. אחת לבארי ואחת בשלח. אמרתי להם, שאני הולך לקבוע את המקום בדיוק, ולשלוח שלחתי את סגן שכטר, שהוא יסע לשם ויקבע את המקום.

במערכת סיני, אני נקלעתי לשלח במקרה שעתיים לפני תחילת המלחמה. שם פגשתי את האלוף שמחוני ז"ל ואני בחרתי צלילה בחושך את המקום לשלח. הפעם החלטתי שאני אסע לבארי. נסעתי לבארי, וקבענו פחות או יותר, עם בנג'י שנבחר להיות מפקד בית-הקברות. אמרתי לו, פה יש להתמקם, ופה צריך להיות.

בינתיים, ראיתי גם את אלוף הפיקוד נכנסתי לחמ"ל, וקבלתי דווח.

שכחתי לציין דבר, לפני שעזבתי המצפץ במטכ"ל בקשתי באג"ם, אם הולכים על ירושלים או לא. אם משהו מתפתח בירושלים, אז אני עוזב את כל החזיתות האחרות ורץ לירושלים. הוחלט שאני אחקש אל ראש אכ"א ארגון אל"מ אלרן, מכל מיני מקומות והוא יודיע לי אם יש התפתחות לקראת מלחמה בישראלים. הייתי אז בפיקוד צלצלתי

לאג"מ והוא אמר לי, משהו עלול להתפתח, אבל עדיין מוקדם לדעת תוצאות.

ובכן, כשהייתי בחמ"ל של הפיקוד, בקשתי שיבררו לי את העניין במטכ"ל.

אח"כ נסעתי לבארי וכשחזרתי מבארי אמרו לי שמתחילים עם ירושלים,

שהעניין מתחיל גם בירושלים, דברתי עם נדל במטכ"ל ושאלתי אותו אם זה

בוער, והוא ענה שעוד לא, שיש לי עוד זמן. זה היה ברבע לפני שלוש.

לקחתי את המכונית שלי, נסעתי לבארי והשארתי הוראות ברורה

שאני יוצא לירושלים ושעוד היום יהמקמו ב-2 בתי-קברות האלה, מפני שידעתי

שיתחילו להגיע הרוגים.

התחילו אז להגיע אנשי היקפ"ים ובשעה 2.00, היחה לי שם חוליה

רצינית. אבל רכב עוד לא היה. הרכב מהמטכ"ל עדיין לא הגיע.

ואני נסעתי לכוון נחל-עוז, ומצאתי את צביקה לבנון חונה עם

הגדוד שלו, באותו מקום שמצאתי אותו, בחורשה - על הכביש לכיוון נחל-

עוז. מיד כנסתי אז כל הגדוד, ואמרתי להם שאנחנו צריכים להתפלל

מנחה. הורדתי את ספר התורה, וכולם נשקו את ספר-התורה ועמדנו להתפלל.

כשהתחלנו להתפלל נגש אלי אזרח אחד, הוא דבר איתי שנגליה והציג את

עצמו ככהב"ה הליפ" מגזין שאלתי אותו אם הוא יהודי והוא ענה שהוא יהודי,

ושאל אם מותר לו להצטרף לתפילה, אמרתי לו, בבקשה, התפללנו מנחה,

והיו שם כ-500 איש. לבסוף ניגש אלי צביקה לבנון ואומר לי שצריכים

להזדרז מפני שהוא קבל הוראה לזוז. הוא גם אמר לי שהוא החליט שאני לא

אסע איתו בזחל"מ, אלא בקומנדקר מפלוגה א' או ג'. אמרתי לו, מה שפחאום,

והוא ענה לי שהוא לא רוצה לקבל עלי אחריות. אמרתי לו, מה זאת אומרת אני

חותם לך שאחה לא מקבל אחריות והוא ענה לי שאין הוראה מאלוף הפיקוד

לקחת אותי לבסוף החלטתי שאני אסע איתו.

אני ראייתי ששטר הלך עם מישהו אחר. הוא צלם הרבה מאד. אמרו לי שהוא צלם הרבה בזמן הפילה המנחה. לא הדפיסו את התמונות העקריות. כשכתבו על נפילתו של שטר, הם מזכירים את הפילה הזאת, כותבים שהוא עזר את הרכב שלו, בכדי להתפלל, כנראה שהתמונות נשרפו. חבל, ולמה חבל! כי לתפילה הצטרף מ.פ. אחד שאחרי-כך הוא נפל ואשתו הודיע לי, שהוא בחייו אף פעם לא התפלל וזאת התפילה היחידה שהוא התפלל. וזאת התמונה היחידה שיכלה לשמש זכר. אז היא בקשה ממני, להמציא לה תמונה אבל לא הייתה לי לתת לה.

בסופו של דבר, צביקה לבנון; העלה אותי על קומנדקר של פלוגה א' או ג'. ובכך עליתי עם ספר התורה וישבתי ליד הנהג. הנהג היה מן הפלוגה והקומנדקר שלנו היה צריל להיון הראשון. ~~הנהג~~ מימיני ישב סג"מ, בחור דתי מהנח"ל, תוך כדי הנסיעה הוא ספח לי שהוא דתי. הוא ישב עם הרגליים בחוץ, ומאחור ישבו כל החברה, יחד אתם מנחם הכהן. הנהג שלי נשאר עם המכונית בחורשה.

לפני שעליתי קרה דבר מעניין, הנהג האורגני של הקומנדקר התחלף עם מבחור, שאמר שהוא רוצה לנסוע איתי, ובכך, עלינו על הקומנדק והסתדרנו עם כל הכוח. והתחלנו להתקדם, היה רווח בין פלוגה לפלוגה. ובאמצע הדרך התחילה הפגזה בבידה מאד, וזאת עוד לפני שהגענו לנחל-עוז. התקדמנו בחסות של החורשות. כשנפנסנו לנחל-עוז. הייתה הפגזה נוראה, ואז קבלנו פקודה לרדת מהרכב, ולהתפרש בחורשות, עד אש ההפגזות תחלוף. כלומר, המשימה הייתה לעלות על מוצב אל קובה. כולם מילאו אחר ההוראה, וירדו מהקומנדקר ושכבו בתוך החורשה, אחורשה הייתה חרשה. כל נחל-עוז היו בבונקרים ובמקלטים. וכשהפסיקה לרגע ההפגזה עלינו חזרה על הקומנדקרים והתחלנו להתקדם בדרך עפר, אחרי נחל-עוז. ובכל, נסענו עם הקומנדקרים 4-5 דקות. היינו כעט חסופים, וראיתי את המוצבים פנאום התחילה הפגזה, ולפני שהתחלנו להתארגן לקראת זה אז אני שומע שהנהג נותן צעקה... ופורץ זרם של דם מן הגרון. והוא נפל

על הכיסא והקומנדקר נוסע, נתתי עם רגל שמאל ברקס, כדי לעצור את הקומנדקר והחזקתי את ההגה, כי הוא כבר לא יכל להחזיק את ההגה. נבהלתי מאוד מזרס הדם. הסתכלתי אחור, וראיתי שכל הקומנדקר מלא דם. עוד לא ידענו מי פצוע ומי לא. הכובע שלי נפל מהדרך. הייתי גם כן מלא דם בצד בכל זאת החזקתי את הקומנדקר. נתתי הוראה לרדה מיד מהקומנדקר וכולם ירדו. האחרים היפלו בפצועים שהיו על הקומנדקר, הורידו אותם, וזאת תוך כדי הפגזה. הייתה גם הפגזה וגם נשק קל, יותר נכון מנשק שטוח מסלול.

אני יחד עם עוד בחור, לקחנו את הנהג והורדנו אתו לאט לאט. וביד החזקתי אותו בגרון, כדי שלא יאבד דם. הוא היה לגמרי שחוש.

שכחתי לספר שהחזקתי איתו את השופר, זה השופר שהיה לי ממערכת-סיני. ההיסטוריה של השופר זה ענין אחר. יהודי קנה לי קרן של שופר בתורכיה, הוא הכין לי את השופר כחצי שנה לפני מערכת-סיני, זהו שופר גדול מאד, מיוחד שהכינו מקרן איל, היהודי הזה הכין לי אותו כדי שאתקע על הר-סיני, ובמערכת סיני באמת תקעתי איתו. מנהג החזיק לי את השופר, ואני החזקתי את ספר התורה, יש לי ספר תורה מיוחד, שנתן לי אחד ההורים השקולים ממלחמת השיחרור, מהוך כדי המלחמה, הוא יסד אצלנו ספריה תורנית ונדב את ספר התורה שהה. זהו ספר תורה קטן, רואים את הספר בכל התמונות. בכוחל המערבי הספר הזה נמצא, ובכן, אני החזקתי את ספר התורה והוא את השופר.

הכובע שלי נפל, ואני החזקתי את ספר התורה, רציתי להרים את הכובע אז שמהי את ספר התורה מתחת לשכם ולקחתי אתו ברגליים, ואיש אחד ההזיק אותו בראש. כך ירדנו מהקומנדקר והשכבנו אותו על הארץ. אני לא הספקתי לראות מה עם פצועים אחרים. הורידו מן הצד השני עוד פצועים. מצד ימין היה שדה חרוש. לגמרי נקר, ומצד שני היה שדה של תבואה. שדה התבואה מצד שמאל של הדרך, בער. הייתה זו ערמת-אש אחת מפני שהם הפגיוו כל הזמן ובצד השני, היה חריש שלא בער.

לקחו מיר קומנדקר מאחורינו הורידו את האנשים הסעינו את הפצועים עליו, וכשהוא היה בשדה, צעקתי חובש, החזקתי את הנהג בגרון, כדי שלא יאבד את הדם. ידעתי שדבר ראשון צריכים ל אר את הדם. הוא נאנח ממש בשאריח כוחותיו, הייתי בטוח שהוא לא ימשיך לחיות. מה שחרה לי כל כך, זה שהוא התחלף עם הנהג השני, הוא אמר לי שהוא הוצה לשבת ליד פפר התורה. אם הוא היה מת, זה היה בשבילי, חס וחלילה נורא. ובכך בא איזה חובש, שמו היה חדר. והוא הוציא תחבושת, ופשוט סתם לו את החור עם התחבושת. הסעינו אותו על הקומנדקר ופנו אותו אחורה. ובמשך כל הזמן היחה הפגזה, ונשמעו צעקות בשטח, להוריד את הראשים, לשכב, לא לקום, אבל מוכרחים לטפל בפצועים, אנו כשהטענו את הפצוע הזה, סגרתי לו עם איזה קשר לא הספקנו לעטוף זאת יפה. ואז המ"מ כרוך נתן הוראה לכל מי שאיננו פצוע לעלות חזרה אל הקומנדקר. כולם החלו לבדוק את עצמם אם הם לא פגועים. אני עליהי גם כן על הקומנדקרים, עליהי בגילוי ראש הוא ראה שאני על הקומנדקר, והוא החל לצעוק: תרד מהקומנדקר, אני מבקש ממך, אתה מסכך את חיייך, עניתי לו שאני רוצה להשאר אתם ולא אסכים להפקיר אותם לבד. הוא העמיד את הקומנדקר, ואמר שכל מי שאין לו נשק אישי שלא יטע... הוא הוריד את גם את החבלן ששמו חדר, הוריד אותו לשדה, והיו עוד כמה פצועים קל שלא פינו אותם, אז הוא אמר לחדר שהוא ישמור על הפצועים ושאני אהיה שם יחד עם מנחם זכה. נאחזתי בקומנדקר בשאריח כוחותי והקומנדקר נסע, והשאיר אותי בשדה. הקומנדקר לא הספיק לזוז, ואני שכבתי בשדה בחריש. והם ראו כנראה שאנחנו יורדים זה היה ממש מטרים ספורים מן המוצבים שלהם. הם ראו שאנחנו נמצאים, אז ~~הוא~~ ראשית הם הפגיזו את הקומנדקר, נפל פגז לתוך הקומנדקר והקומנדקר עלה באש. היו עוד הרבה פצועים וכמה הרוגים. ה-מ"מ הזה גם נפצע. ואחרי-כך שלחו מאחור אמבולנסים בדהרה. כדי לחלץ את הפצועים, הם בעצמם, קבלו כדורים רבים.

אני שכבתי בשדה, וראיתי אך שזורקים את הפצועים לאמבולנסים והמשיכו לנסוע הלאה. ואנחנו נשארונו 3 איש, חדר ומנחה-הכהן ואני. הם התחילו להפגז אותנו, אנחנו שכבנו בחוף חריש, אני החזקתי את ספר התורה, לא רציתי להפרד מהספר. חדר צעק עלי, תחפר, הוא דחף אלי, היה לו כובע פלדה, וכשהוא שוכב, התחיל לחפור לי שוחה קלה, כדי להכניס לפחות את הראש. הוא אמר לי קח את ספר התורה, שים אותו על הגב, אמרתי לו, לא, אני אשמור על ספר התורה, מה שיהיה אשמור על ספר התורה, מה שיהיה איתי, יהיה גם על ספר התורה.

ראיתי שההפגזות מתקרבות יותר ויותר, עד שהכמה ירדה עלי, אני ומנחה הכהן ישבנו יחד וחדר היה קצת יותר רחוק ממני וכל פעם הוא צעק לי הרב-גורן, אחי חי, אני שכבתי לי בשקט ועשיתי לי חשבון הנפש. הזימזומים של הכדורים הנותבים זה היה נורא. וכל הזמן שמעתי את נתיבת הכדורים על הראש. כך שכל הרמת ראש הייתה ממש, הרג מוחלט. אז אמרתי הרו, אמרתי שמע ישראל וכל מה ששיך לזה. בשעת מעשה חשבתי כך :- יהיה לי רע מאד, אם אני אשאר בחיים ומנחם הכהן יפל. אז, אני לא אמצע מקום בעולם הזה. כי מה אני אגיד לאשהו, למה לקחת אותו. היא חשאל היא לא תאמין לי שהוא רדף אחרי ואמר שהוא מוכרח לנסוע איתו, מפני שהוא נסע אימי גם במערכת-סיני אמרתי וידוי ועוד פעם חזרתי על הוידוי, לבסוף, חשבתי מה עוד אני יכול להתפלל. אמרתי ככה, יהושוע בקש, "שמש בגבעון דום, וירח בעמק איילון". וידום השמש - והשמש לא שקעה, ובכך, אני מבקש שאותן השעות שהשמש לא שקעה אז, שבעש השמש חשקע לפני הזמן, אז אני אוכל לצאת מפה, חי אם לא- לא אצא חי,

כשראינו שההפגזה מתקרבת ממש עלינו, אז מאחורנו היה שטח פתוח עם שיחים, אדמה טרשים, ודד צעק לי שאני אגרור את עצמי בגרירה, אחורה, לשטח הטרשים, כדי ששם נוכל להתחבא מן השיחים, כאן הם רואים אותנו, וכיוונו את הנשק אלינו, הנס היה שלא פגעו ממש, ודד אמר לנו לגרור את עצמנו אל השיחים, התחלנו לגרור את עצמנו לשיחים, אז מה קרה? זה לקח איזה 10 דקות התחילו השיחים לבעור. הם ראו שאנחנו פיננו את שטח החריש, התחילו השיחים לבעור, אמרתי לעצמי אם הם לא הרגו אותי אז אני אשרף פה. ומיתה שריפה זו מיתה חמורה מאד. לא ידעתי מה לעשות. השבתי לגרור עצמי לכביש, על הכביש אין שום דבר, ובצד השני התבואה בערה בצד הזה, השיחים התחילו לבעור, מה אני יכול לעשות? שכבתי שם עם המחשבות האלו שעה ושלושה רבעה. עד אשר נעשה חשך, אמרתי לו, אם יהיה חשך זאת תהיה הצלה. השכבתי הרהרתי בתהילים, הייתי די שקט, הם רק הפריעו לי כל פעם בצעקות: אתה חי? ניקרה בלילבי, כל הזמן, המחשבה שאני רוצה לראות את הנהג. בסופו של דבר, ראיתי קומנדקר דוהר חזרה בשביל מפלוגה אחרת. ודד התחיל לצעוק בוא הנה, נמצא כאן הרב גורן, תקח אותנו וכו'. הקומנדקר, עשה סטיה מן השביל בדרך בתוך שדה הטרשים ונעמד לרגע קל. אני קופץ על הקומנדקר ואני רואה שהקומנדקר מלא פצועים והרוגים. והנהג, פצוע ברגל והוא נוהג, על אף זאת. הוא בן-קיבוץ אמרתי לו: איך, אתה נוהג, תן לי אני אנהג, זוהי סכנה בשבילך לנהוג, והוא אמר לי: לא אני אנהג, וש לי עדיין כוח לנהוג, נזל דם, כל הקומנדקר היה מלא דם. אחד שכב על השני ולא ידעו מי פצוע ומי הרוג. והוא המשיך ואמר שהוא ינהג עד שנצא מן השטח הסגור. הוא נהג כך עד שהגענו לנחל-עוז. ואז כבר היה חשך. לקחתי אז את ההגה והגענו לתחנת האיסוף. היכן שהגדוד היה קודם. שם התמקמה חנת איסוף. בתחנה מצאתי את סמל הדת שלנו שהיה הפקיד הראשי בפקוד מרכז. כשהוא ראה אותי הוא כמעט התעלף, הוא החזיק אותי ביד ושאל אותה חי? וכחחיל לבדוק לי את הדופק, אמרתי, מה פתאום אתה שואל? והוא ענה שאמרו שנהרגתי, פתאום נזכרתי בנהג שלי. אמרתי להם שאסור לנו להשתהות מפני שיש פה הרבה פצועים והרוגים יש מיד לקחת נהג ולהביא את הפצועים מתחנת האיסוף העלו מיד נהג, הביאו אלונקות והתחילו להוריד את הפצועים. לא ידעו מי פצוע ומי הרוג, והתברר שאין מספק אלונקות, שאלתי שוב

איפא הנהג שלי ? פתאום מגיע הנהג אריה, והוא גם כן כמעט החעלף כשראה אותי, ואמר שאמרו כאן שנהרגתי, אמרתי לנהג שאין לנו זמן, ואנחנו צריכים לנסוע ולהביא אלונקות, זה היה כבר בחושך, ונסענו להביא אלונקות, איפה יש אלונקות? אמרו לי שבחאג"ד יש אלונקות. היה איפול כזה שלא ראו דבר. בצה"ל הנהיגו האפלה מוחלטת, ואני ראיתי קרן אור שבוקעת מאיזה שהוא בית. פתחתי את הבית ראיתי שט איזה 20 אלונקות. וכמה אנשים היו שט בפנים. אמרתי להם למען השם החנו לנו אלונקות. יש לנו הרבה פצועים. והם אמרו שהאלונקות הם של הקיבוץ. אמרתי להם שאני לא שואל אף אחד סהבתי כמה אלונקות על המכונה מאחור ונסענו. אז נגשנו לתחת האיסוף ראיתי שהם כבר פינו את הפצועים. נסעתי להצ"ד פגשתי את הרופא היה אז כבר חושך, והוא אמר לי שהוא לא יכול לטפל עכשיו בהרוגים. ישנם עשרות הרוגים שמונחים מחוץ לאוהל, ויש לנו המון פצועים, ואותם צריכים לטפל לקבל עליכם את הענין של ההרוגים, הלכתי וקראתי לסמל הדת, מהחנת האיסוף, ואמרתי לו שצריך להתחיל בהרוגים ומה אפשר לעשות בהרוגים? נסעתי לבארי ושם קיבלתי ממש שוין איש לא היה בבארי, שום הכנוח, אף בן-אדם. אני השבתי מאמצע שם שילוט "בית-קברות צבאי". הלכתי וברקתי את ההרוגים, שבנו בבית חולים שדה וראיתי שההרוגים מונחים ואין איפוא להביא אותם, ~~הצבא~~ רצו לפיקוד.

ראשית הייתי צריך לדאוג לכובע בשבילי מפני שלא היה לי כובע, איבדתי אוהו, וההופר נשרף יחד עם הקומנדקר, נשארתי כך עם ספר החורה בלי הכובע.

בדרך, שמעתי את הרדיו של קהיר, כשהוא צועק לא יעזרו לכם הצעקות, של הרב גורן.

כשהגעתי לפיקוד מצאתי את כל האנשים שלנו בפיקוד והחרגתי מאד שהם לא המתקמו בבארי. הודעתי להם על המצב. אז, היתה לנו ישיבה עם ק. השלישות. נכנסתי לראי המטה ואמרתי לו שק. השלישות אמר שהיום אי אפשר לעשות שום דבר, מוכרחים לחכות למחר. אמרתי לו שבשום פנים

ואופן אי אפשר להמתין, מוכרחים להתמקס עוד הלילה. מה מתברר? לא היה רכב הובלתי להעביר את הציוד לבארי באותו יום וגם בלילה לא היה רכב. לכן, הפיקוד החליט שלא נתמקס בלילה, והודיע לי על הוראה חדשה, שיצאה הוראה שכל החללים שישנם אין לקבור אותם בבתי-הקברות הארעיים. אלא מי שגר צפונה מאשקלון, להביא אותו לקבורה בתל-אביב. וכל מי שגר דרומה מאשקלון להביא אותו לקבורה בבאר-שבע. הוא ספר לי על ההוראה הזאת. הוא ספר לי על ההוראה הזאת אין צורך להתמקס בבארי, אלא לשפל בזיהוי של החללים ולהביא אותם לקבורה בתל-אביב. כעסתי על ההוראה הזאת משום שפרושו של דבר הוא: - שחייבים להביא את החללים לבתי-חולים. כי אם, אנחנו לא פותחים את בתי-הקברות הארעיים, אז אין החוליות שלנו מתקמות בבתי-חולים הארעיים ואז אין מפקד בית-קברות. ואין מי שיכול לחתום על פקודה קבורה. כך שכל העניין נהפך לעניין לא חוקי וזה פרוש - שינוי כל הנוהל של פינוי החללים. כי אנחנו לא התארגנו לקראת הקמת חוליה קבורה בבתי-חולים. אבל לאור ההוראה הזאת הלך פיק' דרום ושלה חוליה של חבר-קדישא, לבית החולים בבאר-שבע. אבל, למעשה החלק הגדול ביותר, לא הגיע בכלל לבאר-שבע. כי הם הגיעו להאג"ד של חט' 11. וההאג"ד של חט' 11 לא טיפל בפצועים, אלא בפצועים קל. כל מי שהיה פצוע, העבירו אותו מיד לבית-החולים באשקלון. אגב, הנהג של הקופונקר שנפצע גם הוא הועבר לבית החולים באשקלון, והוא חי. שמו לו צינור בגרון. סחמו לו את הצינור עם ששה מפלסטיק והוא חי. מצאתי אותו כשבאתי לבקר את החולים, אז, זו הייתה הבשורה הגדולה ביותר שלי, שנינו בכינו וההנשקנו והוא לא האמין שאני חי ואני לא האמנתי שהוא חי. ובכך, זה גרם לנו תקלה גדולה מאד. מפני שאז הפיקוד כבר הוציא הוראות ליחידות הלוחמות שיעבירו את ההרוגים שלהם, לבאר-שבע. בעצם, אני לא בטוח אם הפיקוד הוציא הוראה כזאת, אבל אני יודע שאלה שפינו את ההרוגים, הגיעו לבארי ולא מצאו אותם, אז נסעו לבתי-החולים בבאר-שבע. על כל פנים, אריק כך ספר לי, שלפי ההוראות הקודמות הוא היה צריך לפנות את ההרוגים לשלח ובציר התנועה של שלח הוא לא מצא איש כך שנסעו לבאר-שבע.

וכל התקלה של הזיהוי בדרום היתה תקלה חמורה מאד שכאה עכב שינוי בנוהל.

פקודות שעת חרום אומרות, שאת החיילים יש להעביר לבתי-קברות, מפני שבבתי-החולים אין אפשרות של טיפול בחללים, וגם לא רצוי בתי-קברות הארעיים, הם מחוץ לישוב בתי-החולים עסוק מאד בפצועים. והוא לא יכול להגיש לנו שום עזרה בהרוגים. אין לו גם חדרי קרור להחזיק אוחס. אנחנו לא יכולים להתמקם בבית-החולים ולרבות בקשיי האיכסון של בתי-החולים. בבתי הקברות אנחנו מקימים מחנה שלם שלנו, עם כל האמצעים שלנו. והמפקדים של היק"פים הם מטפלים בזיהויים, הם גובים עדויות, הם כותבים דוח"ים והם גם מדווחים"ם משט.

כשהגיעו לביה-החולים, והחוליות שלנו לא היו מתרגלים לטפל, הם פשוט לא היו מתרגלים לקראת זה. גם היו להם הנזירות. הלכו לבתי-החולים, וערבבו את הזיהויים, כלומר גם אלה שהיו להם דיסקיות זיהוי לא הסאירו עליהם את הדיסקיות. על אחת כמה וכמה, אלה שהגיעו עם פיתקאות רצו וגאברו ולא ידעו מי הוא מי. אסור היה לרופאים לאשר את הפטירה, מפני שזה לא היה בסמכותם של הרופאים. לפי חוקי חרום יש קצין מוסמך אחד שהוא חותם על פקודת פטירה. וקצין המוסמך היהודי של זה"ל זה אני. הרופאים לא היה להם זמן לבדוק את אמצעי החרום.

כשנודע לי הדבר בלילה לא יכולתי לעשות דבר. לא רציתי לעורר פניקה כל עוד שאין לנו עשרות רבות של הרוגים. אין לבטל את ההוראה, אם ראש אכ"א קבע אוחה הוא צריך לבטל אוחה, מאחר והוא לא בטל אוחה, אפילו שזה חורג מכל הגוהלים, כל העבודה שלנו יורדת להימיון. אין מי שידע את הנוהל הזה.

בינתיים, הגיעו הרבה הרוגים להאב"ד ולא היה מי שיטפל אלא רק השומרים שלנו, שהצבתי שם. אני הייתי בפיקוד נטיפלתי בנושא הזה עד חצות הלילה. מיכמתי שבאותו לילה, החוליה שלנו תתקם בבאריץ עוד הלילה, דברתי עם ראש המטה, ו-ק. השלישות. סיכמנו שימצאו את הרכב, והלחו את החוליה עוד בלילה לבאריץ. אומנם אחרים התגדו ביניהם המפקדים של היק"פ. שכטר אמר, מה פתאום בלילה נצא לשלח? אמרתי, אחת תצא לשלח ובנג"ר יצא לבאריץ, התמקמו. הייתי בטוח שכן הציר מפנים כבר הרוגים לשלח. הם הבטחו לי לעשות זאת.

בלילה קבלתי הודעה מאג"ם שעניין ירושלים רציני מאד, ושהענין מתפתח בקצב מהיר, אחרי-כך קניתי כובע מק. אפסנאות זה היה כובע עם סמל של הי"ר ושמו פנינו לירושלים, בשעה 12 בלילה.

בינתיים, נתנה הוראה מן הפיקוד - לא לפתוח את שלח. אני לא יודע מי נתן ועל אחריותו של מי נתנה הוראה, כשנסעתי, ההוראה עוד לא נתנה, כשנסעתי סיכמתי במפורש יחד עם קצין השלישות, והרב הצבאי הפיקודי, יחד עם כל המפקדים, חלקנו את שני החוליות זה הולך לשלח זה הולך לבאריץ.

נסעתי לירושלים, הדרך הייתה כולה חשוכה כי הייתה האפלה מלאה. כשעליתי על הקסטל פגשתי את ח"ט 10 יורדת מהקסטל ומפקד החט' אורי בנר ישב בזמל"מ שלו. נעצרתי כי היה קשה לעלות, הטנקים היו על כל הדרך לא הכרתי את אורי וכשהכרנו, ברכנו אחד את השני הוא הראה לי את החוכניה שלו הוא הלך לכיוון רמלה. הוא אמר לי שהוא מחר כובש את רמלה. ואני בקשתי מנוו שישמור את תחנת רמלה. אני אשר ברכה מהתחנה לצה"ל.

נסעתי לירושלים זה היה 1.30 אחרי חצות. (אולי יש טעות ברבע שעה לכאן או לכאן) ירושלים הייתה חשוכה, לא ידעתי שהעבירו את מפקד החט' משנלר. נסעתי לשנלר, והתברר שאין שם איש. התחלנו לגשש באפלה. לא ידעתי לאן לפנות. נגשתי למשרדו של המח"ט, שם עמד שומר אחד, מפוחד. הייתה אז הפגזה נוראית על שנלר. והוא אמר לי שהם פנו לאולינה דה-רוטשילד, בית הספר. יצאנו משם הייתה עוד הפגזה קשה מאוד. יצאנו לשם ושם מצאתי את אלוף הפיקוד רק. האג"מ שלו. מצאנו שם את החפ"ק הקדמי של הפיקוד. שאלתי מה המצב. הוא ספר לי שמוטטה נמצא בעיר והם עולים על שיח-ג'ירח.

בינתיים חיפשנו את הרב שלנו בירושלים. משם צלצלתי למסכ"ל, וציתי לדעת מה בקשר לבארלי, ואחרי כן, זה היה כבר בשלוח לפנות בקר, הלכנו לרב הפיקודי זמר הביתה, נכנסנו אליו והוא לקח מה שמצא לחם חלב וכו' והאכילנו. בינתיים הוא פתח את הרדין ושמענו את ההוצעה המשותפת של הרמטכ"ל ומוטי הוד, על מצב המלחמה. פעם ראשונה שהיתה הודעה משמחת. עלה השחר, התפללנו ואז נודע לי איפה נמצא החפ"ק של החט' חט' 16, באולינה דה רוטשילד.

בבקר נגשנו לחפ"ק של החטיבה, עלינו לשם וזה היה בסביבות 0500 לפנות בקר. שיח ג'ירח עלתה באס. הייתה אז הפצצה אורית. חיל האויר הפציץ, היו אלה פוגות. עשן נורא עלה. שם פגשתי את מפקד החט', הוא הסביר לי את המצב. חיפשתי את מוטה ולבסוף מצאתי אותו, אז הם היו עוד לפני גבעת התחמושת הוא אמר לי שכעת אין לו מה לרדת אליו. שאלתי את מפקד חט' 16, מה המצב עם העיר העתיקה.

אז הוא אמר לי שיש עוד הרבה עבודה. רציתי לרדת אל מוטס אבל הוא אמר לי שכעת אין לו מה לרדת אליו. שאלתי את מפקד חט' 16, מה המצב עם העיר העתיקה, אז הוא אמר לי שיש עוד הרבה עבודה רציתי לרדת אל מוטס אבל הוא אמר לי שהוא נמצא בתזונה מתמדת ובאש. אמרתי לו שאם זה יקח הרבה זמן אז אסע לעזה. רציתי לדעת מה קורה בבאר'י.

נסענו לעזה בדרך לעזה, חברתי אח המנשר שלי לשיחרור הכותל המערבי. כשהגעתי לנחל-עוז, לא מצאתי איש מן החט' אבל מצאתי את הגונדה הסוללה של גמ"כ היא היתה ממוקמת באותו מקום של חט' 11, הכל מסביב היה מלא עשן. נכנסתי לחוף הגונדה. היתה עליהם הפגזה והם ירו כל הזמן. כשבאתי אז שאלה אותי מה המצב וכו', ספרתי להם. שם אכלנו ארוחת בקר אני זוכר שגמרנו את ארוחת הבקר ב-0645 או 0700 שם סיפרו לי שעזה עדיין לא נפלה, עדיין נלחמים על המוצבים שלהם ושבאה חגברת מן הצנחנים, מכיוון רפיח. אז שאלתי אותו איך אני יכול לפגוש יחידה שנמצאת כאן. והוא ענה לי, שאוכל לנסוע בכביש השני.

נסעתי לבאר'י. באתי לבאר'י אז מצאתי את בונג'רי עם חוליה שלמה של חיילים אך לא מצאתי שילוט, ראיתי מיד שהעניין "לא דופק". כשמצאתי את בונג'רי הוא אמר לי: "מה עשו לנו אתה חושב שיש לנו פועלים פה! אין לנו שום דבר, וכן ארוונת, יש לי כבר 35 הרוגים, לכי את ההרוגים שלי התאג"ד העביר כעת לבאר'י. אין לי אפילו מסמר לדפוק על השלט, כדי שידעו שכאן ביח קברות צבאי, אין לי ניר לכתוב עליו אין לי רכב שמו אותו שם, מבלי שום ציור".

אמרתי לו "בא איתי".

נגשנו לקיבוץ וביקשנו מהם פטישים ומסמרים, טילפנו מהקיבוץ לפיקוד ונאמר לנו שק. שלישות איננו, האלוף איננו, ראש המטה נמצא בחמ"ל ואי אפשר להסריד אותו. אין עם מי לדבר. לקחנו מהקיבוץ פטישים, מסמרים ונייר, נגשנו חזרה ואמרתי שראשית נקים אהלים. בתחילה הקמנו אהל גדול להכניס את ההרוגים. התחלנו להקים את האוהלים, אבל לא היה ממה להקימם ואהל אחד הוקם למחצה. ההרוגים הוכנסו לאוהל זה. בינתיים הגיעו קומנדקרים נוספים עם הרוגים.

שאלה :- טרקטור היה?

חשובה:- לא, בבקר לא היה טרקטור.

הוא אמר לי שיש לו טרקטור בתוך הקיבוץ.

כשראיתי את הקומנדקרים חשבתי לעצמי :- "מי יודע מה נעשה בשטח", ואמרתי שאני מוכרח לנסוע לרפיח. שמעתי שיש שם הרוגים בתוך סנקים. כן, הנהג שנסע על הקומנדקר אמר לי :- "דע לך שיש הרוגים מן השריון בתוך הסנקים ויש לנסוע לרפיח ולהוציאם". חשבתי שעלי להגיע לרפיח. נסעתי ובדרך אומרו לי שראו את הרב הראשי של גייסות השריון נוסע לרפיח. נסעתי עם המכונה שלי לכיוון כרם-אבשלום, אשרו לי שמשם אוכל להגיע לרפיח. הגעתי לשם ומצאתי אחד מחיל/ הנדסה, ששאלני כיצד אוכל להגיע עם המכונה הזו דרך החולות. שאלתי אם יוכלו לתת לי רכב 4 על 4, ענו לי שיש רק זחל"מים ואי אפשר לתת זחל"מ מפני שהוא שיך לכח - כח שאי אפשר לפצל. החלטתי לנסות ולנסוע במכוניתי וכעבור כמה מאות מטרים שקענו בחול.

לפתע עבר מישהו עם ג'יפ ואמר לי שאם אסע בדרך השנייה, אוכל לעבור, ונסע להודיע לזחל"מ שיבוא לחלץ אותי, כעבור כחצי שעה היגיע הזחל"מ וחילץ אותי.

נסעתי בדרך השנייה, היינו כבב די קרובים לרפיח, כששקענו בחול שקיעה נוראית... הייתי ממש מנותק. שלחתי את הנהג שיתחיל ללכת רגלית, מן המקום שבאנו כדי שישלח זחל"מ לחילוץ.

בינתיים עבר ג'יפ ואני חסמתי את הדרך במכונית.

היו בג'יפ מספר קצינים ששאלו אותי מה אני נוסע פה, מרחק של 2 ק"מ ממני נפגע אלטון. והם אמרו שעוד מעט יגיע אמבולנס שיביא אותו.

שאלתי אם הגא יוכל לחלץ אותי, הוא ענה שיש לו משימה ושהוא מוכרח לנסוע, אך הוא יודיע לזחל"מים שיבואו לקחת אותי.

בינתיים עבר שם האמבולנס של אלטון. אחרי כן עבר שם ג'יפ ביקשתי מנוסעיו שירדו ושנדחוף יחד את המכונית, דחפנו את המכונית חזרה עד שעלינו חזרה לדרך. ראיתי שאני לרפיח לא אוכל להגיע וחזרתי לפיקוד דרך בארי. ראיתי שלא נתחדש שם דבר. רק הסרקסור נמצא על השטח. בור אחד כבר היה חפור. האוהל היה מלא בהרוגים ולא היה מקום בו - עוד, השאירו הרוגים בחוץ. אמרתי שיש להקים מיד עוד אוהל אחד.

לקחתי את המכונית ונסעתי ישר לפיקוד. כל מי שפגשתי שפכתי עליו את כעסי. כשבאתי לפיקוד קבלתי טלפון מהשלישות של אוג' 84 שיש אצלנו הרוגים שרופים בתוך טנקים והוא ביקש שאשלח רכב 4 על 4 עם אנשים הטובים ביותר של חברת-קדישא, כדי לחלוץ אותם מהטנקים.

ראשית אני צריך חברה מחברת-קדישא ושנית אני צריך רכב 4 על 4.
ראשית צלצלתי אליך (פונה אל אחד מסגניו) ואמרתי לך שתבוא מיד
הנה ושחביא אתך את הטובים ביותר, מפני שיש להוציא את ההרוגים
מן הטנקים השרופים. אז אתה אמרת שאתה כבר יוצא.

אחר כך, ניסיתי, להשיג מן הפיקוד רכב 4 על 4. ק. האפסנאות
אמר לי שאין לנו רכב 4 על 4, ואז ביקשתי ממנו מטאית כדי להעביר
את הארונות, גם זה לא היה לי.

אמרו לי שאלוף הפיקוד היה כאן עם הרמטכ"ל ועם ר' אכ"א והם
יצאו לשטח עם הליקופטר. חיפשתי אותם בתקווה שהם לא יצאו, אך
לשווא הם כבר יצאו.

אמרתי לאריה שחר שיש 55 הרוגים, ואין רכב להביא את הארונות.
חוץ מזה היתה הוראה של ראש אכ"א שלא לקבור את ההרוגים ואני
לא יכול לבטל את ההוראה. כעסתי מאד ואמרתי שאני אבטל את ההוראה.
הלכתי והוצאתי הוראה להפסיק להעביר את ההרוגים לצפון. כל ההרוגים
חייבים לעבור לבית הקברות. בבקר נודע לי שלא התקמו בשטח.
אז בטלתי את ההוראה הזאת. וכעת צריכים להשיג רכב. הלכתי וכתבתי
מכתב בהול לאלוף הפיקוד. המברק ישנו פה, חשבתי שזה עלול לשנות
את המצב. למעשה, גירדנו כמה כלי-רכב, הוא הבטיח לתת לי 2 כלי
רכב עם הנעה קידמית, כדי לחלץ את ההרוגים מן השריון ולתת לי
2 משאיות להעביר את ההרוגים לבא"י. הארונות היו בפיקוד.
זה היה כבר ביום שלישי אחה"צ.

עוהק מס'...

סא"ל פירון נסע לרפיח לחלץ את ההרוגים מהשריון. ואמרתו לו שיסע לתאג"ד של השריון, שם ימצא את הרב ושם יקבץ הוראות. לאחר שסיימתי את העניין הזה, דברתי עם סא"ל שחור אמרתי לו באותו יום, שאני דואג מאוד לירושללים; מבחינת ההרוגים. אני לא ידעתי מה הולך בדיוק בירושללים. לא היה לנו קשר איתם. על כל פנים כשגמרתי את הטיפול בפיקוד, נסעתי לבא"ל כדי לוודא שמביאים את הארונות ומתחילים לקבור. הורתי לחפור את החפירות שם, ואיך לזהות. אמרתי לו בדיוק מה לעשות. ואז שמתי פני לירושללים.

הגעתי לירושללים בשעה 1530 - 1545, הכוונה היא לכ"ז באייר ה-6/6 אחה"צ.

הגעתי לחפ"ק של החטיבה, זה היה אז על גג ההסתדרות. המצב בירושללים, היה ניכר. הקהל האמין בנצחון שלנו משום שהרחובות היו מלאים באנשים וכמעט שלא הרגישו באזורים המרוחקים שיש מלחמה, לולא הקולות שנשמעו מכיוון העיר העתיקה ומהאזורים הערביים כלומר מזרחה לירושללים, כולל את כל האזור של הר הזיתים. כשעלינו על הגג של ההסתדרות התקשרתי עם מוטסה הוא היה אז במזיאון רוקפלר. שאלתי אותו אם אני יכול להגיע, הוא ענה בחיוב, אך בקש שלא אכנס עם המכונה שלי לאזור המסוכן, אלא, במשורין, אמרתי לו שבשבילי זה לא חשוב כי כשם שכל החיילים הולכים כך גם אני אלך. הוא אמר שבכל זאת הוא ישלח משורין כדי לקבל אותי ליד שער מנדלבאום.

50/...

למעלה על הגג היו כל מיני נציגויות של עיתונאים עם מכשירי הקלטה. על כל פנים, כשנשאלתי שם למה אני מיחל אמרתי שאני בסוח ומתפלל לשחרורה של ירן שליים העתיקה והר הבית, ואני מתכוונן להתפלל בכותל המערבי בזמן הקרוב ביותר. נסעתי לכיוון מעבר נדלבאום ועברתי את השער עם המכונה שלי החזקתי את ספר התורה כמובן, כשנכנסתי לאזור של השער, הקרב היה בעיצומו, הרחובות היו כבר בידנו אבל סיהור הבתים מן הליגיון. המשורייין אמנם לא עמד ליד שער מנדלבאום, לכן החלטנו להמשיך הלאה, אז כבר נסעתי עם ג'יפ נוטף שליווה אותי. המשכנו הלאה והגענו יותר פנימה, זה היה לא רחוק ממלון ערבי אחרי כן החמקמה שם מפקדת הממשל האזורי. זה היה בדרך לרוקפלר, יש שם על הכביש בית מלון. התחילו לירות שם עלינו. נכנסנו ב-2 כלי רכב. המכונה המכונה שלי יחד עם הג'יפ. התחילו לירות עלינו ירדנו מן המכוניות ותפסנו מחסה נחסה ליד הקיר. אחרי כן בא משורייין, נכנסתי למשורייין, זה היה הכלי שמוטה שלח אלי כשנכנסתי למשורייין נכנסו גם אנשים אחרים שהיו איתי, מנחם הכהן והנהג. נגש אלי אחד ואומר לי לצאת מפני שהוא צריך לחלץ אנשים מן האזור. לא ידעתי מה כוונתו בדיוק אבל יצאנו מהמשורייין ונשארו שם עומדים, תפסנו מחסה ליד אחד הבתים. היו דליפות רבות משני הצדדים. היכינו כ-1/2 שעה. לאחר מכן חזר המשורייין, ולקח אותנו לרוקפלר.

נכנסתי למוזיאון ומצאתי שם את מוטה יושב על הארץ. בחוץ
 עמדו 2 טנקים ובפנים היו הרבה שבויים, ביניהם היה הנציג
 של ירדן בועידת שביתת הנשק אותו הושיבו בחדר נפרד. ואת שאר
 הערבים הושיבו בתדרים אחרים, יחד.
 ערכו אצלם חיפושים נתנו להם מים, והיחס היה די טוב.
 הרב-סרן הזה ישב כל הזמן והסתיר את פניו, כדי שלא יראו אותו
 בצרתו. ראינו שהוא מדוכא מאד.
 מוטה ניגש ודבר איתו, היחס אאליו יפה מאד לפי דעתי, זה היה
 יחס הוגן ביותר.
 החחלתי לבגלל שיחה עם מוטה, והוא סיפר לי שיש לו הוראה שלא
 לכבוש את העיר העתיקה, לא להיכנס אליה בכלל, אלא להקיף את
 העיר מכל הצדדים מבלי שהצבא יכנס. מההוראה הזאת הוא היה מדוכא.
 הוא אמר לי שזוהי הוראה של שר הבטחון לא לכבוש את העיר העתיקה,
 אלא להקיפה מכל הצדדים. אמרתי לו שכעת אנחנו עומדים לפני תקופה
 הסטורית, חד-פעמית, הזדמנות בלתי חוזרת ואסור בשום פנים ואופן
 להפסיד את ההזדמנות ולהחזיר את הטרף. מי יודע אם נחמיץ את
 ההזדמנות הזו, אם תהיה לנו הזדמנות אחרת לבצע זאת. הוא היה גם
 כן בדעה אחת איתי. אמרתי לו שאני מקווה שההוראה הזו
 תשתנה בקרוב.
 הודיעו לי שגד' 71 נקבע, במידה ויכנסו לעיר - להיכנס ראשון.
 אם כי העניין לא מסוכס. כל המטרה היא לשחרר את כל הערים מסביב
 בעיקר היתה בעיה של ויקטוריה אוגוסטה והר הזיתים.

שוחחתי עם החיילים.

בינתיים, הגיעו שני קצינים שחיפשו את מוטה, אנחנו ישבנו לא בפנים, אלא בחדר של מוזיאון רוקפלר.

היה זה לפנות ערב שם שכבו מספר ערבים הרובים על הכביש.

רציתי לספל בהם, אך אמרו שלא לגשח לשם, כי הם עדיין נתונים תחת הפגזה. הם מפגיזים אותנו. ראיתי איך שהערבים מעל לחומה, מכל הצדדים התנכלו לדגל שתלינו על המוזיאון.

חליית הדגל על המוזיאון, זו הייתה ממש מסירות נפש שאין דוגמתה. כשתלו את הדגל היו מכל עבר צלפים, שצלפו מהבתים ומהחומה.

אחד מן הצנחנים, אני לא יודע מי זה, אבל היה כדאי לברר, תלה את הדגל על מוזיאון רוקפלר. היפס למעלה בהיותו חשוף לצליפות ותלה את הדגל על הצריח העליון של המוזיאון. משראו הערבים את הדגל יצאו מכליהם וכל הצליפות כווננו לעבר הדגל. כמובן, שלא הצליחו להוריד את הדגל מן הצריח.

עמדתי שעה ארוכה והסתכלתי על מאות הכדורים והפגזים שנורו לעבר צריח מוזיאון רוקפלר על מנת להוריד את הדגל, כאמור, לא הצליחו להורידו.

בינתיים היגיעו 2 קצינים שבאו מחס' 10, כשראו אותי שם שאלוני לפשר מעשי, הרי צריך הייתי להיות ברמאללה. כנראה שמפקד החטיבה אמר להם שאני צריך להיות ברמאללה. אז כשהבטחתי לו בלילה הקודם לשרד מתחנת השידור ברמאללה.

אמרתי להם שאני לא זז מפה, אני כעת נמצא פה. הם באו לחפש את הסנקים, לא ידעו, כנראה, שהם נמצאים עם חס' 55.

הם אמרו שאיבדו את הסנקים שלהם ונעלמו.

אחרי - כן, התחילה הפגזה מחודשת.

הציבו את שני הסנקים בתוך הרחבה החיצונית של קדקפלו.
 זה היה מהשעה 0700 ואילך. התחילו הפגזות מהכיוון שלנו לכיוון
 ויקטוריה אוגוסטה. ההר כולו בער. זה היה שטח של
 הר-הזייתים. אחרי כן ירינו ופגעו בשטח בית-הקברות של קברי
 הנביאים. ז"א חלקת קברי הנביאים, איפה שהרב קוק ז"ל קבור
 כי אחרי כן ראיתי את השטח שרוף כל-כך, כל השטח העליון של
 הר-הזייתים היה נתון באש. הכל היה שם מוזנח, והקוצים היבשים
 בערו.

אני עמדתי מתוך המוזיאון מאחורי החלון, בדיוק ליד הסנקים.
 כשנכנסנו למוזיאון התפעלנו מאוד ממה שמצאנו שם, החיילים,
 לפי דעתי, התנהגו די בסדר, מבחינת שמירת המוזיאון עצמו
 הם התפרסו בפרוזדורים. הקר היה עז. היה זה כשיד הערב.
 יצאתי אחרי כן החוצה והתחלנו לדבר טוב עם מוטטה. הוא אמר
 שכעת מתחיל הקרב על אוגוסטה-ויקטוריה ועל השטח מסביב הוא
 שלה יחידה לכיוון הר-הצופים כדי לאגוף את השטח הזה.
 לא רציתי להפריע לו, ישבתי עם מספר חיילים ודברנו על כל
 מיני בעיות שנתקלו בעיות הלכתיות. אני זוכר שהיה לי קר מאד.
 אחד זאף נתן לי מעיל רוח שהיה בידו. לא רציתי לקחתו, הוא אמר
 שיתכסה בשמיכה. גילגלנו שיחה לבסוף בערך בשעה 0800 היחה
 הפגזה חזקה מצידנו ומצידם. המכונה שלי עמדה בתוך ליד הסנקים
 אני נכנסתי לתוך המכונה ונרדמתי בחוכה. זה היה ב-20.30 - 2100.
 אחרי כן קמתי, היה זה מאוחר בלילה, היה שקט מוחלט.
 התחלתי להפש את הקצינים, לא מצאתי אף אחד. נכנסתי לתוך החדר
 של רוקפלו מצאתי מוטטה עומד עם סטמפל ומשוחחים על המצב.
 כשהוא ראה אותי שם שאל למעשי במקום.

זה היה לפי הערכתי ב- 12 בלילה. הוא אמר לי אני מבקש ממך
קח את המכונה. אין לך מה להמתין כאן. אתה תבוא בבקר ומוקדם
כבר קבענו שב-0700 בבקר אני אתקשר עם מפקד גד' 71 ושאהיה
צמוד אליו ושאכנס יחד איתו. אם חשונה ההוראה ביחס לעיר העתיקה.

היתה לנו אז שיחה ארוכה בכל הנוגע למצב, הוא אמר לי: "בין
כה וכה אין לך מה לעשות פה, אתה רק מכביד עלינו, סע, ותגיע
בבקר". עניתי לו שאינני זז מן המקום.
הוא הוסיף ואמר "דע לך שהירדנים מעבירים עכשיו 15 סנקים מכיוון
מעלה אדומים. ואנחנו נמצא פה בצמב צי רציני, איני רוצה שאתה
תהיה פה".

אמרתי לו: "אם אתה מצוה, אז אני מוכרח לציית, אסע לחפ"ק

ונראה מה המצב!

בינתיים הייתי מודאג כמה שקורה בגזרות האחרות, בשטח הקבורה.

יצאתי משם אחרי חצות הלילה ונסעתי ישר לחפ"ק של הפיקוד.

אז, חפ"ק הפיקוד לא היה באורלינה דה רוטשילד, הוא היה

בבניני האומה, משם התקשרתי למטכ"ל. אדיק רגב היה שם ומצאתי

שם גם את אלוף הפיקוד.

אמרתי לאלוף הפיקוד שזה רשום בתוך המסמכים שאני צריך להיות

הראשון ליד הכותל-המערבי.

הוא אמר לי "אתה תקבל את זה", אבל כמעט שאין סיכויים".

ראשית יש הוראה שלא לעלות על העיר העתיקה.

ב. כח שריון גדול עולה עלינו מכיוון רמת רחל. זה היה

באמצע הלילה. הוא טען שהזמינו את חיל-האוויר, כדי לפבזש

אותם. אז הוא אמר לי, בינתיים אין סיכויים, אבל כשיהיו סיכויים

אתה תהיה במקום שאתה צריך להיות. ובכך, הוא הבטיח לי שימלא את הבקשה.

התקשרתי עם פיקוד צפון, לברר אודות לפגעים. קיבלתי דיווח התקשרתי למטכ"ל, הרב שולמן היה שם והוא אמר לי שסא"ל שחור נמצא בירושלים. המצב בשטח הקבורה היה קריטי.

התקשרתי עם פיק' דרום והודיעו לי שהכל מתחיל לזוז. בכל זאת, לא הייתי שקט כי לא ידעתי מה יקרה ורצתי למטכ"ל באמצע הלילה.

אגב, מהפ"ק של הפיקוד התקשרתי לפיק' מרכז ומצאתי שם את הרב. אמרתי לו שאין לו מה לעשות בעורפי, ויעלה לירושלים ויקבל לידי את נושא הקבורה במקום. ושיעזוב את הפיקוד ל-גלפרין.

ובכך, כשבאתי למטכ"ל שוב התקשרתי איתו, וקיבלתי את הדיווח הזה גם מפיק' צפון וגם מפיק' דרום. התקשרתי עוד פעם מהמטכ"ל, וקיבלתי את הדיווח שמתחילים לקבור בבתי - הקבורה הארעיים. בבקר הלכתי להתפלל ביחידות. היו לי ספקות רצינית להיות בבאר' ולראות אם הענינים מסתדרים שם, לראות בעיני שמזהים וקוברים. זה היה ביום רביעי לפנות בקר.

חשבתי לנסוע לבאר'. בינתיים משום מה בקשתי להתקשר עם ירושלים לשאול מה המצב אם השתנו הענינים. דברתי בקוד, אמרו לי שאין עוד שום דבר.

זה היה ב-06.30-0700 בבוקר. התקשרתי עם הפיקוד והחט' ואמרו לי שאין חדש. היחה לי הרגשה שמקומי בירושללים. החלטתי לנסוע לירושללים. ידעתי, מהערב הקודם, שהחיילים רעבים אמרו לי שלא קבלו אספקה, שלחתי את המכונה שלי לחנות עוגות ומלאתי את כל הבגז' בעוגות ונסענו לירושללים בדרך כשיצאתי מהמסכ"ל, פגשתי את ד"ר יעקב הרצוג מאתר ואני ידעתי מן ההוראה של אתמול שיש הוראה לא להכנס לירושללים אז הוא אמר לי שהוא כעת הולך לישיבה עם שר-הבטחון ועם ראש הממשלה והרמטכ"ל, כדי להחליט על הנושא הזה. אמרתי לו דע לך שלא תהיה לנו אף פעם כפרה, אנחנו מזניחים הדמנות בלתי חוזרת. זה היה בערך בשעה 0700 בבקר. כאן ניתנת לנו ההזדמנות להחזיר את עטרת ירושללים לשחרר את ירושללים והר-הבית, ואת בית המקדש. כל מי שיתן את ידו לכך זכותו תשאר לעד חרוטה לנצח. הוא הבטיח לי להאבק על זה בכל כוחו, כדי לתת הוראה לעלות על ירושללים, ולכבוש אותה. נסעתי לירושללים הדרך הייתה חסומה בכמה מקומות, כך שהתעכבנו קצת, בסופו של דבר הגענו לירושללים בערך סמוך ל-חשע, חשע וחציע. לא ידעתי בדיוק היכן נמצא מוטה. עליתי לחפ"ק של החט' לא מצאתי שם את כל הקצינים, אבל, היה שם קטר.

השגתי את מוטסה. והוא אמר לי איפה אתה אני מחפש אותך, תבוא

מפד אלי.

שאלתי אותו! איפה אתה נמצאת? והוא ענה: "אנחנו עולים לכיוון שער האריות". הוא אמר לי "תבוא לרוקפלר, ומשם תגיע לשער האריות" "ססתי" ישר לקוקפלר, מרוקפלר עזבתי את המכונית, לקחתי את ספר החורה ואת השופר איזה שופר? ובכן כן; - ביום שלישי, לאחר שנשרף לי השופר בעזה, ידעתי שאני נשאר בלי שופר. מפני שעלי לחקוע בשופר ליד הכוחל המערבי. חותני זה הנזיר מירושללים. אחרי כן, הוא גם מופיע פה, בתוך התמונה. הוא לא ידע איפה השופר, היתה האפלה ~~אמוחלסת~~. בעצם, זה היה ביום שלישי לפנות בקר. לפני שנסעתי לעזה. בסופו של דבר מצא את השופר של בית-הכנסת ונתן לי אותו.

היה לי שופר והיה לי ספר חורה.

ירדתי מן המכונית והחזקתי ביד אחת את השופר וביד השנייה את ספר החורה. התחלתי לרוץ לכיוון שער האריות. בעוד שאני רץ התארגן הגדוד להיכנס לשער האריות. לא ידעתי בדיוק איזה גדוד זה. היה זה גדוד 28. כלומר: - גד' 71 הלך מאחורינו התארגן גדוד 28, שרידי הגדוד של 28, והלך לכיוון שער האריות. כולם קבלו הוראות ללכת בשורה עורפית, צמודים לקיר. כל הדרך היתה תחת צליפות והפגזה.

רציתי לרוץ באמצע הכביש, והמג"ד צעק עלי, והורני ללכת בשורה עם החיילים. לא שמעתי בקולו, ואז נתן הוראה למ"פ שלו להצמיד אותי לקיר.

כדאי להזכיר שכשהגעתי עם המכונה שלי לביה-ההסתדרות, ביום רביעי בבוקר, למטה חיכה לי מקליט מ"גלי-צה"ל". הוא רצה ללכת עם משהו לאזור הקרבות. משראה שיש במכוניתי מקום, נדחף פנימה ונסע איתי. הוא נסע עד רוקפלר, אינני יודע לאן הוא נעלם אחר-כך, במשך כל הדרך הוא הקליט, כל מה שארע.

נמשיך הלאה, כשלא עזרו ההוראות להצמיד אותי לקיר, אני רצתי במעלה ההר של שער האריות, נגש אלי המפקד ואמר: "הרב גורן, אני אתן הוראה להוציא אותך מפה, באם לא תציית ותלך בשורה עורפית". אמרתי לו: - "אני מבקש ממך לשתוק, אני לא שואל אותך מה לעשות ובזה גמרתי אתך". המשכתי לרוץ, היו שם צליפות. אוטובוס בער, וטנק נסע ונתקע בתוך שער האריות.

בינתיים אני רואה שאלוף הפיקוד וס. הרמטכ"ל, דוהרים בג'יפ לכיוון שלנו. לא שמתי לב אליהם לא רציתי לנסוע, רציתי ללכת רגלי אמרתי שלא חשוב לי לההרג או לא לההרג העיקר להגיע לירושללים העתיקה.

כשהגענו לשער האריות, הדרך כבר נחסמה ע"י הטנק, אז היה עלינו לטפס על הטנק. טיפסנו עליו וירדנו מצידו השני. כשהגעתי לשער האריות התחלתי בפעם הראשונה לתקוע בשופר כשמצוות התורה שבזמן מלחמה צריך לתקוע או בחצוצרות או, בשופר. "כי תבוא מלחמה בארצכם, על הצר הצורר אתכם ותקעתם בחצוצרות..."

ובכן, תקעתי בשופר, והתחלתי לקרוא פרקי תהילים, אני זוכר שקראתי את פרשת "ויהי בנסוע אהרון" של התורה, "ויאמר משה, קום השם ויפוצו אויבך, ויגוסו מפניך משנאיך מפניך" קראתי כמה פרקי תהילים וקראתי לשם חתטועה, אמרתי את הפסוקים של "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם..." כל יתר החיילים עברו מעל הטנק, לצידה השני של העיר. הלכנו בכיוון ויאה דלורוזה, הדרך הזו לא היתה ידועה לי ~~אז~~ כי תמיד הייתי נכנס לכותל, בדרך השנייה, דרך רחוב היהודים, משום שהיהודים הדתיים נמנעו מללכת בסימטא הזו של ויאה דלורוזה. התחלתי ללכת בויאה דלורוזה, אחד החיילים צעק לי שזו לא הדרך אלא - יש לעבור בשער השבטים. חזרתי אחורה ונכנסתי דרך שער-השבטים להר-הבית מצאתי את מוטה, עם הקצינים שלו על הרחבה של הר-הבית כלומר, ליד מסגד אל-עומר, כל הדרך תקעתי בשופר ואמרתי פרקי תהילים. כשהייתי על הר-הבית תקעתי בשופר ראשית - כל, נפלתי על הארץ והשתחויתי כשם שיש להשתחוות על מקום המקדש. ואחריכן, קמתי והקראתי את ראשית המינשר הזה, שהכינותי במיוחד בשביל הכותל המערבי. חוץ כדי-כך, עזבתי את הפמליה על הר-הבית, מתוך האנרציה ומתוך הזכרון, דחף אותי ללכת לכותל. אם כי הייתי ממש ליד קודשי הקודשים, שם המקום הרבה יותר מקודש מאשר הכותל המערבי. קראתי את פרקי תהילים - אני יכול מיד לומר בדיוק איזה פרק - קכ"ו ואחריו אמרתי פרק קכ"ב "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושליים, ירושליים הבנוייה כעיר שחוכרה לה יחדיו".

שני פרקי תהילים אמרתי על הר-הבית, כשעמדנו שם. אחרי כן עזבתי אותם, את כולם הרמטכ"ל של היום ואלוף הפיקוד היו שם. הם קראו הכרזות. אני זוכר שלא זכרתי את השיר, "ירושליים של זהב" לא שמעתי אף פעם את השיר. אבל, החיילים והקצינים צעקו "קיפק" אחרי כן, פרצו כולם בשירה של "ירושליים של זהב" לא שרו שם "התקווה" משום מה העניין נעלם.

אני לא ערכתי שם את כל הטקס, כי רציתי לרוץ לכותל המערבי. כשבאתי לשם, כשעמדה על הר-הבית, ראיתי שתולים את הדגל על הכותל-המערבי. מן הצד של הר-הבית. (מן הצד השני אין אפשרות לעלות). לא שמתי לב מי חלה, זה היה כמו מפורץ חלום, הייתי כל הזמן בריצה. המשכתי לרוץ לעבר הכותל המערבי.

כשהתחלתי ללכת לעבר הכותל המערבי לא ידעתי את הדרך כי אף פעם לא הייתי על הר-הבית. הרי אנחנו לא היינו עולים על הר-הבית. ידעתי את הדרך לכותל המערבי, ידעתי את הדרך הרגילה, מפני שנהגתי ללכת כמעט כל שבת להתפלל ליד הכותל המערבי. כשהאמא שלי מתה הייתי מתפלל בכל ערב חודש¹⁹⁵⁵ לפני עמוד ליד הכותל המערבי אבל לא הגעתי לשם דרך הר-הבית, לכן דרך זו לא הייתה ידועה לי. בדיוק יצא ממקום מסויס ערבי, והסתובב בסביבה הוא אמר לי בערבית "מכאן", הוא הבין שמגמת פני היתה לכותל המערבי. ואז הלכתי ישר דרך שער מוגרבי. ליד שער מוגרבי הגיעו 2 קצינים של 55, אני לא יודע את שמותיהם, אך אוכל לזהות אותם אם אראה אותם לפני.

הם רצו ואני רצתי. כשראו אותי אמרו לי: "אתה תלך קודם", ובכך הלכנו יחד. יצאנו את שער מוגרבי והגענו לשער ממול החנות של המזכרות, היום, שזה ירד לכיוון הכותל-המערבי, דרך המדרגות. אז היו מדרגות מן הצד הזה, מפני שהמחל עוד לא נחשף מלמטה, והיה יותר גבוה. פרצנו את השער הזה, השער היה סגור. יחד איתי היה מנחם הכהן, והנהג. פרצנו בכח את השער וירדנו לכותל-המערבי. זהו הכותל. מיד נפלתי על הריצפה, ספר התורה היה בידי, נשקחי את הריצפה, קמתי וברכתי ברכת שהחיינו, וברוך מנחם ציון ובונה ירושלים.

לא היתה שם נפש חיה. ראיתי כאילו שהשכינה שורה שם. אגב, תדע לך, שבחפ"ק, באותו היום, רשמתי דו"ח עבורכם, כלומר עבור ענף הסטוריה, על כניסתי לכותל המערבי. אינני יודע אם זה נמצא בידכם.

בחפ"ק של הפיקוד ישב קצין ולא נתן לי לזוז. הקצין אמר לי שעלי לכתוב דו"ח עלורו אודות כניסתי לכותל המערבי.

ובכן, איש לא היה מחוץ לפמליה הזו שלנו. אפשר היה ממש ללקק את הריצפה, השמש זרחה על הכותל, לפי הערכתי היה זה בשעה 1010 בבוקר. כשנכנסנו לכותל המערבי שמתי את ספר התורה שהיה בידי בין האבנים, היה מקום לספר התורה שלי, מפני שהוא קטן. יש הרבה צילומים שצולמו כשספר התורה נמצא בין האבנים.

כשהייתי על המדרגות, עד שירדתי תקעתי בשופר, תקעתי 10 קולות ותשר"ת תקעתי 3 פעמים. ואחרי כן, ברכתי את הברכות והתחלתי לומר תהילים. בינתיים באו לשם שני ערבים, לבושים לבנים. אמרתי להם: "לכו מכאן" - בערבית, אני לא זוכר אם הם יצאו מהבית לכיוון של קשת וינסעו, או מהסימטה שזו הייתה הכניסה הראשית לכותל-המערבי. ובכן, אמרתי להם שיצאו.

בינתיים התחילו להגיע הרבה חיילים אל הכותל, זה לקח בערך רבע שעה, עשרים דקות, עד שהתמקמתי, פתחתי את ספר התהילים ואמרתי בעצמי כפה פרקים.

אחרי כן, הגיע הפמליה של ס. הרמטכ"ל עם אלוף הפיקוד מוטש לא היה ביניהם, היה שם אברשה, הם ירדו לכותל המערבי, אמרתי להם שנערוך פה את טקס התפילה הראשון ואז בכתי עוד פעם בשביל כולם, "שהחינו" ו-"מנחם ציון ובונה ירושליים". אמרתי "קדיש" לזכר הנופלים ואחרי כן סיימתי ב"אל-מלא רחמים". כולם החלו לבכות ואני בחוכם. נאלצתי להפסיק את התפילה עקב הבכי. לבסוף גמרתי את ה"אל מלא רחמים" ואז קמנו ושרנו את "חתקוה" התנשקנו זה עם זה, עד שאלוף הפיקוד הורה לחיילים לעזוב, ולהמשיך בטיהור העיר.

באמצע התפילה היו עלינו צליפות רבות. החיילים שבאו אחרי-כן השתחוו על הרצפה אחר שנתנה, כנראה, הוראה להשתחו עקב הצליפות.

אני עמדתי בפיינה, אמרתי שאני לא משתטח, כי בפעם הראשונה שבאתי לכותל השתחורתי. עמדתי בפיינה והמשכתי לומר תהילים.

בינתיים ניגש אלי קצין, זה היה זמוש, הוא שאל אותי אם אני מסכים להביא לכותל המערבי את ראש ישיבת מרכז הרב.

אמרתי לו שאני מוכן אך יש להביא את חותני שהוא גם כן, ראש ישיבת הרב, שהוא הנזיר מירושללים, אצלו לקחתי את השופר, ואצלו ירושליים נמצאת בדרגה הגבוהה ביותר.

אמרתי למנחם הכהן, שיקח את המכונה שלי ויביא את שניהם, את חתני ואת ראש ישיבת מרכז הרב. הוא יצא יחד עם הנהג, והם השתחו מאד.

לא ידעתי מה קרה, אני נשארתי ליד הכותל המערבי לבדי, במשך למעלה משעה, כל החיילים התפזרו בתוך העיר. במשך כל הזמן היו צליפות. בינתיים יצא ערבי והציע לי כסא לשבת, סרבתי לו. אמרתי כל הזמן פרקי תהילים, זה היה ביום רביעי, שמתחילים קאך טוב לישראל" לחשבתי אז שזה מתאים למאורע. המזמור לאסף, אך טוב לישראל, אלהים לברי לבב.

ואני כמעט נטו רגלי

כאין שופכה אשרי... " תהילים ע"ג.

באותו הזמן ירדה קבוצת חיילים מחט' 55, ביניהם היו אחדים שהיו להם תפילין היד. אחד הלך והניח תפילין ליד הכותל, הוא אמר שהוא עדיין לא התפלל.

בינתיים הגיע חותני עם רב צבי קוק, ראש ישיבת מרכז הרב, הגיעו לכותל המערבי יחד עם מנחם הכהן.

שאלתי את מנחם: - "מה קרה?" הוא ענה שהדרך היתה חסומה, לאחר שאנחנו נכנסנו שוב נחסמה הדרך באש ואי אפשר היה לצאת, הוא נאלץ לקחת ג'יפ עם תול"ר. אגב, התמונה הזאת מופיעה באחד האלבומים כשהוא נוסע בחוף שער האריות עם תול"ר.

שניהם פרצו בכבי מה שקרה בזמן שערכתי את התפילה בהתחלה, זה היה מיד כשנכנסנו כשתוך כדי התפילה הרחבה התמלאה בחיילים, לא הרבה אבל היו שם כמה עשרות של חיילים הם פרצו בכבי בזמן שאמרתי את "אל מלא רחמים" בכי, ממש בקול רם, גם אנו פרצנו בכבי. אמרתי שנתפלל "מנחה" נשתבש בי לוח הזמנים והתחלתי להגיד "אשרי יושבי ביתך", אני מביט על השעון ורואה שהשעה היא בסך-הכל עשרים אחרי אחת עשרה. אינני בטוח שהשעון שלי היה לגמרי בסדר. אך אי אפשר בשעה זו להתפלל מנחה. אמרתי שנגיד תהילים ואחר-כך "מנחה". אמרתי "אשרי" והתחלתי לומר הלאה תהילים.

בינתיים, הרחבה התמלאה. החלו להגיע אזרחים ראשוניים. מחוץ לחתונה וראש ישיבת מרכז הרב. הגיע גיטי סגן ראש עריית ירושלים הגיע הרב זמל עם ארון קודש נייד, הוא והרב של חט' 16. ושלט גדול בית-כנסת צבאי. את השלט רואים בכל התמונות. הציבו את ארון הקודש על הקיר. אם כי ספרה התורה עמד בין כך בין האבנים, אבל זה היה בלי ארון קודש. והוא הציב את ארון הקודש הקבוע. כשראיתי שזה כבר 1207 לפי החשוב שלי אפשר היה כבר להתפלל לפני הציבור תפילת מנחה.

מה שעוד לא אמרתי ועלי להגיד :- במשך הזמן הזה, כשהייתי ליד הכותל המערבי התחילו לירות עלינו באופן רציני ביותר. לא עלינו בעצם הייתי שם היחידי במשך שעה ורבע התחלתי לחפש מי ישנו פה אני בלי נשק, בלי הנהג בלי אף אחד. נשארתי לבד.

התחלתי להסתובב ולראות אולי יש שם עוד מישהו.

בינתיים בא החייל השני, וראה שאני לבד הוא אמר אני לא יכול לעזוב אותך לבד. אמרתי :- "אין דבר עליך למלא את תפקידך".

הערבי מהבית ליד קשת וילסון נגש אלי שנית ושאל אם אני רוצה כוס מים לשחות אמרתי לו, שאני לא רוצה שום דבר, והספתי - שיכנס פנימה, נכנס פנימה ונשאר.

כשהלכתי לצד השני לחפש ולראות אם יש איזה שהוא חייל, כי כל הזמן עמדתי בפנינה. זו הייתה אגב, הפינה שלי תמיד כשהתפללתי לפני חקומת המדינה עמדתי בפנינה הדרומית-מערבית של הכותל.

היו שם גם מדרגות ואפשר היה לשבת כשהתעייפתי.

עברתי לצד השני כדי לחפש חיילים ואיתי שעל הכותל המערבי יש שלט "אל-בורק" שאלתי:- "מה פתאום?" כשבא חייל אמרתי לו:- "הן לי את העוזי" והחלתי לדפוק על ה"אל בורק" הזה ושברתי חלק גדול ממנו.

ערוך מס'...

פחדתי לשבור את העוזי אז אמרתי אולי אתה יכול לשבור את היתר עם הכת. הוא אמר לי שהוא לא יכול להתעכב פה. הוא מוכרח להמשיך הלאה, כיוון שיש לו משימות של נקודי הבתים מסביב.

נשארתי שם עד אשר הגיע זמן מנחה. ואז רחבת הכותל הייתה מלאה בחיילים ומספר אזרחים שהצליחו להגיע. התפללתי מנחה, ושיניתי את נוסח התפילה. אמרתי תפילת "נחם" שאנחנו אומרים אותה בצפילת "בוני ירושלים" בתשעה באב, אבל שיניתי את כל מה שכתוב שם.

שם כתוב: "נחם השם אלוקינו, את אבלי ציון" ושם כתוב עוד "את העיר האבלה, הבזויה והחריבה על השממה" ... ואני אמרתי: "נחם השם אלוקינו את אבלי ציון, את אבלי ירושלים ואת העיר השממה אשר בניה חזרו לתוכה בצהלה ובשמחה" אחרי-כן, אמרתי: "מעני מעני על חללי צה"ל" שם כתוב "מעני מעני על חלליהם".

המשכתי ואמרתי "ליבי ליבי על חללי צה"ל, מעני, מעני, על חלליהם..." וסיימתי "ברוך השם, מנחם ציון ובונה ירושלים" כשסיימתי את התפילה אמרתי הלל, וכשסיימתי "הלל", אמרנו "קדיש". אז הרחבה הייתה ככב מלאה וכולם יצאו בריקוד שיכנה בית-המקדש.

מיד כשסיימתי תפילת מנחה אני רואה שיושב ראש ועדת החוץ ו-הבטחון נצב ליד הכותל. הוא נגש אלי נשק אותי ואמר לי שהוא מוכרח לקחת אותי לאיזה שהוא מקום. הוא לקח אותי לצד הדרומי של הכותל המערבי והראה לי שהכותל חצוי ע"י מבנה ששימש כבית-שימוש לערבים, המבנה הזה קיצר את הרחבה של הכותל המערבי, הרי זה תילול הקודש, הוא אומר לי, יש להוריד את זאת ומיד, תן פקודה! אמרתי לו זה יורד במאה אחוז.

67/...

עליתי חזרה על הר-הבית שם מצאתי את מוֹטָה יושב ונשען על קירוח מיסגד אל-עומר, אמר לי אתה רוצה להיכנס למסגד אל-עומר עניתי לו שהיום אני מתיר לכל החיילים להכנס. כלומר ביום הכיבוש. על-פי הדין אסור לעלות בכלל לשם אבל היום ביום הכיבוש מותר, כן, הודעתי מראש לכל החיילים כשהייתי ברוקפלר, הכנתי אותם לקראת מה שיהיה. הודעתי לכל החיילים שהתעניינו בנושא הזה של הר-הבית, כי הייתי שם הרבה שעות ושוחחתי אתם, אז הודעתי להם שביום השחרור של הר הבית אני מתיר לכל החיילים שהשתתפו בשחרור של הר-הבית, להכנס לכל מקום.

השומר פתח את מסגד אל-עומר, לקחתי את ספר התורה איתי, עם השופר ונכנסנו פנימה. אני חושב שזאת הפעם הראשונה והיחידה בהיסטוריה, לאחר חורבן הבית, שספר תורה ושופר היה במקום הזה.

אחרי כן, אמרתי למוֹטָה, אתה זוכר את ההסכם שלנו, קל לך את המנשר כי בו ברגע שעליתי על הר-הבית קראתי את החצי הראשון של המנשר והקליטו את זה בגלי-צה"ל, אני לא יודע איך הם הגיעו.

כשירדנו ליד הכותל טוב הקלטתי את החלק השני של המנשר הזה, שהיה עשויין בכתב יד שגם הוא מסתיים בשתי הכרכות "ברוך אתה השם מנחם ציון, ובונה ירושליים" ו-"ברוך אתה השם מלכנו מלך העולם שחיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה לשנה הזאת בירושליים הבנויה".

כאן שיניתי את הנוסח במקום "בירושליים הבנויה" בשנה הבאה בירושליים הבנויה" שיניתי את זאת ל"שנה הזאת". הרי קודם שלנו ליד הכותל המערבי היה "לשנה הזאת בירושליים הבנויה".

נכנסנו לשם ושם במקום הורדתי את הנעליים ושם קראתי פרק ע"ס
תהילים "אלוהים באו גויים בנחלתך", סמאו את היכל קדשך
שמו את ירושליים לעינים"

"שפכו דמים כמים סביבות ירושליים ואין קובר"
ואחרי כן זה מסתיים ב-"שפך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך ועל
ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נהור השי "

אמרתי ל מוֹטָה שאני יודע שהחיילים רעבים ובמכונה שלי העומדת ליד
רוקפלר יש כ-100 ק"ג עוגות ואני רוצה לחלק אותם לחיילים.
מוֹטָה אמר שיסע להביא את זה .

היו מאוד חיילים על הרחבה של כליפת הסלע. נשלחה מכונה והעוגות
הובאו וחולקו לכל החיילים. אחרי כן ירדתי שוב לכוחל המערבי.

סליחה, שכחתי משהו, כשיצאנו ממסגד אל-עומר אמרתי למוֹטָה אתה
זוכר את ההסכם. הוא הלך וכתב על המנשר עֶצְמו, על האורגניל,

!!יום רביעי כ"ח אייר, התחייבתי בפניך לפני 6 שנים שאנו
נכנס יחדיו לירושליים, היום מלאתי את ההבטחה. מעולם לא נהנתי

ולא התרגשתי ממילוי הבטחה כמו היום. הר-הבית משוחרר אתה
התפללת ליד הכוחל המערבי ואני לידך. נזכה לשמוע על ירושליים

לאורך ימים".

מוֹטָה.

זה רשום לי על המנשר שלי.

ירדתי חזרה לכותל, כמובן, אז, אחר הצהריים בערך בשעה 1500,
 אמרתי שאני רוצה לבקר בבתי הכנסת היהודיים שנחרבו בתוך העיר
 העתיקה.

יצאתי מרחבה הכותל וראיתי שבכל צימטא שליד הכותל יושבים צנחנים
 מגדוד 66. שאלתי את המפקד שלהם היה שם מ"פ, אם הם רוצים לבקר
 בבתי הכנסת. אמרתי לו שיתן לי כחה, ונלך לבקר בבתי הכנסת.
 המפקד אמר, שהם לא יכולים להרשות להסחובב מפני שיש עדיין
 צלפים. אמרתי לו שנסתדר. הוא נתן לי כחה חיילים.

התחלנו לבקר מבית המחסה, כמובן, שלא הכרתי את המקום, כמעט, מפני
 שהם הרסו ושינו הכל. נכנסתי לבית הכנסת שהיינו רגילים תמיד
 לקרוא בו את התורה, כאשר אסור היה לקרוא בתורה ליד הכותל המערבי,
 פרט לחגים ושבתות. ובכן, שמענו חפילה בבית הכנסת בבית המחסה.
 אחרי כן, ירדנו לכותל. לא הכרנו את המקום. אחרי כן, נכנסנו
 לרחוב היהודים. לא היה שם איש כל הבתים והחנויות היו סגורים
 והערכים היו בבתים. נכנסנו למקום איפה שהיתה חרבת יהודה החסיד
 הכרנו את זה לפי מגן-דוד שהיה ליד השער, פרצנו את השער בקושי
 רב. אחרי כן, הלכנו לבית הכנסת של רבי-יוחנן זכאי ולבית הכנסת
 של חב"ד.

חזרנו אחרי כן, לכותל המערבי. דרך הדרך הישנה שהיינו הולכים.
 בזה גמרנו את הנושא של הכותל המערבי.

מיד לאור ההוראות שהיו נתתי הוראה לרב הצבאי של חטיבת ירושלים לארגן מיד כח, כדי לשמור על הכותל המערבי. שלא ילכלכו שלא ידליקו נרות ולא יעשו דברים שסותרים את הוראות גרנית. בידו היה כח רזרבי של הרבנות, וכח של קצינים וסמלי דת, ואמרתי גם שאם יוכל שיביא פרוכת על ארון הקודש. כי לארון קודש בשדה אין פרוכת, אמרתי שאני רוצה שיביאו ארון קודש יותר מכובד, צבאי עם פרוכת. אחרי כן, הא הביא זאת ואמר שזה מהמסרד שלו, על כל פנים, נהתי לו הוראות, לקבל את השליטה, על הר-הבית ועל הכותל המערבי.

מיד אחרי המנחה שלי הגיע הכח של הרב צמל עם סמלי הדת עם ארון הקודש המתוקן ואז הם גם התפללו מנחה.

כעס כשראיתי שאנחנו נמצאים בירושלים, בהר הבית אמרתי שיש לפנינו עוד שמימות. מערת-המכפלה, לא ידעתי את התוכניות ביחס לחברון. אבל היה ברור לי שנלך גם על חברון ובית-לחם, שם נמצא קבר-רוחל אמרתי למנחם הכהן אני הולך לראות מה הולך עם חברון.

זה היה בערך ב-1630-1600 אצאנו נסענו לארבעה לכיוון תלפיות כשהגענו לשם ראינו שחך גדול ערוך על הכביש, והרבה כלי רכב וטנקים. לא ידעתי איזה גדוד זה. ידעתי שזה מחט' 16. שאלתי למה אתם לא זזים אמרו לי שהדרך עדיין חסומה, היו שם מוקשים ושיני דרקון והכביש היה שבור.

אי אפשר היה לעבור. הלכו להביא את חיל ההנדסה כדי לפנות את הכביש, לחת אפשרות מעבר לכח שימשיך הלאה. שאלתי כמה זמן זה עלול לקחת? אמרו לי שזה עלול לקחת 3 שעות כדי לפנות את הכביש 2-3 שעות.

אמרתי, שאם כן נצטרך לעבוד, בינתיים חזרתי לחפ"ק של הפיקוד, החפ"ק היה בבניני האומה, ושוב התקשרתי עם כל העולם. כשאתה (פונה לפירון) הודעת לי שסא"ל שחור נמצא בירושליים, שאלתי מה הוא עושה בירושליים! כי בירושליים ישנו רב רפיקן המצב בבארי מדאיג מאד, ואמרתי לך, שאם אתה יכול להתקשר איתו התקשר ותודיע לי שיעזב את ירושליים, ויסע במהירות לבארי. כאן היה הרב רפיקן ואחרי כן, בא גלפריין (פונה לסא"ל שחור) אחת נסעה לבארי עקב ההוראה שלי, אמרו לי שאתה התנגדת, והתרוכחת על זה.

על כל פנים, שם התקשרתי לפיק' צפון, אמר לי הרב הפיקודי שהעניין שם בסדר, הוא אמר לי את מספר החיילים שהיו להם, והם נקברו בנהריה. בעיית הקבורה מסודרת אך, הוא אמר שעדיין מתכוננים. התקשרתי גם למטכ"ל, התקשרתי לפיק' דרום אמרו לי שהם בתהליך מסודר של קבורה. שבבארי, ביח-הקברות מופעל, ואז פגשתי את עוזי נרקיס הוא היה בחפ"ק של פיק' מרכז ואת אברשה ואת אלוף הפיקוד. שאלתי את אברשה אם הוא רוצה להתלוות אלי לחברון. הוא ענה בחיוב הוא היה המפקד של גוש עציון, אז הוא צריך לנסוע לגוש עציון, הוא אמר "אני אסע יחד איתך" עם עמוס חורב לא היה חשק רב לנסוע אינני יודע מדוע. אחרי כן הוא אמר לי "עמוס חורב גם נוסע אתנו אבל צריך נשק". אמרתי לו שאצלי יש עוזי במכונה וגם אקדת וזה מספיק. עמוס אמר שזה לא מספיק. אמרתי לו "אני לא יודע עם נשק

בלי נשק - אני נוסע". בו בזמן שישבתי בחפ"ק, והתקשרתי עם כל הפיקודים ברחתי כל מה שהיה לי לברר, עבר זמן רב, השעה היחה בסביבות 07.30 - 07.45. אמרתי אז שאני נוסע. אז הוא אמר שהוא מחכה לעמוס חורב, וזה נמשך הרבה זמן. אז גם כן באותו ערב נתבקשתי לערוך את הדו"ח על הכניסה לעיר העתיקה ולכותל המערבי.

בקיצור יצאתי אחרי 08.30 בערב. יצאתי לכיוון בית לחם. כש הגעתי לגבול לקו הירוק, כפי שאנחנו קוראים לו היום, ליד תלפיות¹, כבה לא היה שם איש. כלומר כל הכה עבר ואני החלתי לרוץ אחרי הכה. עמוס חורב, ואברשה נסעו אחרי, גם כן במכוונה וכשהגענו לבית לחם, אני אמרתי "היכן קבר רחל? אני צריך להכנס לקבר-רחל". החלתי להפש את הקבר, אין עם מי לדבר. אחרי כן פגשתי משאית עם חיילים שנסעו לכיוון גוש-עציון הם אמרו לי שהכח נמצא בכיוון גוש-עציון והם שלונו הלילה בגוש-עציון, כל החטיבה. שאלתי אותם אולי הם יודעים היכן נמצא קבר-רחל? איש מהם לא ידע. נגשתי לאברשה ואמרתי לו- אם אתם רוצים להללות אלי לקבר-רחל מה טוב, אם לא, אני נשאר בבית-לחם עד שאמצא את קבר-רחל. אני הכרתי את קבר-רחל לא רק מלפני הנמדס, אלא גם בתקופת הירדנים. ובכן, הייתי צריך לדעת את המקום. עברתי עוד פעם אח כל הכביש הראשי ולא מצאתי את קבר-רחל. מפני שאז השער הזה לא היה קיים. השער עם שני העמודים שבנו ליד קבר-רחל, לא היה קיים. ולא הכרתי פשוט את המקום.

הם אמרו שהם לא מעוניינים להשאיר שם. הם נוסעים ישר לגוש-עציון
הם רוצים להיות יחד עם החטיבה. אמרתי להם שלום.

התחלתי לנסוע הלוך וחזור לחפש את קבר-רחל. בסופו של דבר בפעם
החמישית אולי מצאתי את קבר-רחל. ראיתי כבר שזה הכנין, היה חשך
מוחלט, קשה היה להכיר. הייתי עם המכונה שלי פלוס הג'יפ, היינו
4 איש. מנחם הכהן, הנהג שלי, נהג הג'יפ יעקב גורדון ואני.
נגשנו לשער של קבר-רחל, והנה ראיתי שער של בזל, ועל השער ישנה
שרשרת עם מנעול ברזל ואי אפשר היה לפתוח את השער.

אמרתי מה פרוש אי אפשר לפתוח? בקשתי מהנהג שלי שיביא פלייך
והתחלתי לפרוץ את המנעול. ראיתי שאי אפשר לפרוץ את המנעול, לקחתי
את הפלייך פעם נוספת, כשאני עובד על החוליות של השרשרת.
זה לקח לנו הרבה מאד זמן. אני מעריך שזה נמשך עם הנסיעות ועם
הכל, זה היה בקרוב בשעה 11 בלילה.

כשפתחנו, פרצנו את השער החיצוני של קבר-רחל, את שער הברזל והשרשראת
ישנה בידי עד היום. כשנכנסתי לחצר ראיתי שיש עוד דלת אחת, דלת
ברזל עם זכוכיות, גם היא סגורה. ראיתי שאני לא יכול לפתחה, שברתי
את הזכוכיות משני מקומות, ושם היה בריח שאפשר היה לפתוח.
פתחנו את הבריחים. ואנחנו כבר בתוך החצר החיצון של קבר-רחל ראיתי
שעומד שם קיוסק, היו שם בקבוקי שחיה וסיגריות, בקשתי מהם שלא לנגוע
בשום דבר. לא היה לי איפה להחביא את זה. אחרי כן, רציתי להיכנס
הלאה לתוך החדר השני של הקבר, הדלת הקטנה הזאת היתה סגורה. זה היה
קשה כקריעת ים-סוף, לפתוח אותה.

לקחנו ברזלים ופליירים לקח לנו 3/4 שעה לפתוח את זה. זה היה יוחר קשה מאשר בחוץ. גם הגישה לשם הייתה קשה, בסופו של דבר פתחנו, לא פרצנו.

כשנכנסנו פנימה, היה חשוך, היה לנו פנס, היו לנו גם נרות הדלקנו 2 נרות וקראתי בע"פ את הפסוקים של ירמיהו הנביא "קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה. כה אמר השם - מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך ויש תקוה לאחרייתך ושבו בנים לגבולם, רחל אמנו, בניך שבו לגבולם". הגשמנו את חזון הנבואה של ירמיהו הנביא. מילים אלו אמרתי שם במקום. התפללנו ערבית, כי מנחה התפללתי ליד הכותל, זה היה בערך ב- 11.55 - 1200, התפללנו ערבית זו הייתה התפילה הראשונה שהתפללנו כשהגענו לקבר-רחל. זה סיפור המעשה איך שנכנסנו לקבר - רחל.

המשכנו הלאה, ונסענו לגוש-עציון, כשהגעתי לגוש-עציון הייתה השעה 12.30 הגעתי לפינה, שם עמד כח גדול, אמרו לי שפה נמצאת החטיבה כולה המתרכזת כעס לתוך הגוש. נכנסתי לגוש בבניין המרכזי מצאתי את מפקד החט' מצאתי את אברשה מצאתי את עמוט חורב וקצינים אחרים.

נגש אלי הקמ"נ של החטיבה ואמר לי את החמונה שלך מצאתי בארכיון של הליגיון, בתוך גוש-עציון. אני מופיע שם כ-אל"מ עם תחובת בערבית.

התחלנו לגלגל שיחה במה שמתרחש אמר לי מפקד החט' עמיתי
 שמתכוונים לחזוזה בשעה 4, לכיוון חברון. אמרתי לו שאני
 לן במקום. אמנם לא היה איפה ללון, אבל החלטתי שאני אשן
 במכונית. היה כבר בערך 1.15 - 1.30 אחר חצות.
 הקור היה שם נורא, נזכרתי שיש לי שינל בבגז' עוד ממלחמת
 השחרור. אמרתי להוציא את השינל ואני התכסתי בו ונרדמתי.
 קבענו שבשעה 4 אנחנו יוצאים יחד. החלטנו שאני לא אתפלל
 עסא אף אחד מהדתיים יש המון דתיים בחט' 16.
 ובכן, בבוקר בשעה 3.30 דופקים לי על החלון של המכונה,
 לא ידעו שאני שוכב שם וצעקו "תקום כבב". קמתי בשעה 3 והשגתי
 מים לנסילת ידיים, מישהו נתן לי מימיה. אמרתי ברכות השחר
 עמוד השחר כבר עלה והחיילים קמו, והחלו להתרכז ברחבה שלפני
 הבניין המרכזי על-מנת לעלות על זחל"מים אמר לי מפקד החט'
 אם אתה רוצה לדבר עם החיילים לפני היציאה יש לך אפשרות
 יש לי רמקול נייד, הסכמתי.
 בשעה 4 בבוקר עליתי על טנק שעמד באמצע, וכל החיילים התרכזו
 מסביב. דברתי אליהם ואמרתי להם במילים קצרות "ברצוני להודיע
 לכם על הזכות הגדולה שנפלה בידיכם היום. אתם צריכים לדעת
 מה שאתם הולכים לשחרר, ועל מי שאתם הולכים להילחם. אנחנו
 הולכים היום לשחרר את העיר הקדושה השניה בעולם. את עיר האבות
 חברון, שם מערת המכפלה העיר אשר במשך שנים רבות, לא רק
 בחקופת המדינה, אלא, גם קודם היחה סגורה בפנינו ואנחנו היום,

בידכס נשחרר את העיר הזאת מידי זרים. אתם עולים היום על
 הפורעים, על המרצחים הגדולים ביותר של א"י. כל הפוגרומים
 הם ארגונו הם הרגו במקום הזה שאנחנו עומדים 162 יהודים,
 לאחר שנכנסו אנשי גוש-עציון והלוחמים מן החי"ש והפלמ"ח
 אחרי שנכנסו, אחרי שחתמו על הסכם כניעה הרגו אותם בדם קר.
 דעו לכם איך להתנהג עם הפורעים הללו. השם יקום את נקמת
 דם הקדושים שלנו".

אמרתי להם "לכו בכחכם זה והושעתם את ישראל, בשם השם תעלו
 ותצליחו".

ירדתי והכח החל מתארגן נגשתי אל מפקד החט' ואמרתי לו עם מי
 אני נוסע? הוא ענה "אתה יכול לנסוע אתי". אמרתי לו טוב,
 אבל הוא אמר "אני לא נסע למערת-המכפלה אני גם לא מתעכב
 בחברון, כל הכח שלי לא מתעכב בחברון. אנחנו רק הוצים את חברון
 ונראה איך שזה ילך. על כל פנים אם בקרב, אם במלחמה, אם בשלום
 אנחנו לא מתעכבים בחברון. אנחנו עוברים את הכביש הראשי
 וממשיכים הלאה לדהריה".

- אבנר :- הוא חשב על אפשרות שהם יתקדמו ללא קרב.
- גורן :- מקודם הוא לא חשב. הוא נתן לי את כל האפשרויות... (לא ממשיך)
- אבנר :- לנו חשוב לדעת מה הם חשבו...
- גורן :- ובכן, ככה אנחנו היינו בטוחים, כל הכח חשב שפה יהיה

הקרב הקשה ביותר.

אני לא יודע מה היחה הערכת המצב האישי של המח"ס, לא דיברתי
 איתו על הערכת המצב. אני באמת מתפלא בלילה ישבנו איזה שעה
 ודברנו ולא שאלתי אותו, מה אשה חושב שמחכה לך מחר. לא שאלתי
 אותו את זה, אבל שמעתי אותו אחרי כן אומר, אינני יודע מה שצפוי
 לנו אם בקרב או בלי קרב אנחנו לא נתעכב בתוך העיר, אנחנו
 הייכים לעבור אותה. יש עלי משימה נוספת וצריך לעבור
 מחברון לדהריה, ולכן אתה לא יכול לנסוע אתי אם אתה רוצה ללכת
 למערת המכפלה. אמרתי לו, כמובן, מה לי ולדהריה אין לי שום
 דבר בדהריה אני הולך למערת המכפלה, אני הולך לנקום את דמם של
 הקדושים שנפלו פה. אני בעצמי הוצאתי עצמותיהם שמתעלות הקשר.
 אז הוא אומר, אם כך אתה צריך להתחבר עם צביקה עופר בגדוד 68,
 כי הוא יבוא כשעה אחרינו, הוא ישתלט על העיר, הוא יכנס למערת-
 המכפלה. אני אל זכרתי מי זה צביקה עופר ולא זכרתי מה הוא,
 התחלתי לחפש אותו. הוא נתן לי סימנים, שהוא ג'ינג'י. התלסתי
 שמוטב להכות לצביקה.

הכח של החט' הסתדר על הכביש, הסיירת היחה בראש, אחרי-כן הסנקים
 ומפקד החט' עמיתי היה באחד הסנקים, שם גם קבע את המטה שלו, ואחרי
 כן כל הכח שלו. התלסתי שצני אסע אחר הסנקים. הסידור על הכביש
 לקח זמן רב. עד שהסתדרו ועד שהחליטו הראש שלי לא היה במה שהם
 דברו שם. אני כבד רצייתי לראות את מערה-המכפלה. ועוד לא התפללתי
 התחילו לזוז ב 05.45 - 05.30 ואני התחלתי לזוז יחד אתם.

ובכן, הייתי עם המכונית שלי ועם הג'יפ שנסע מאחורינו, כרכב
 רזרבי. באמצע הדרך, לא מצא את מפקד החט' לא ראיתי אותו
 פשוט, חשדתי שמפקד החט' נמצא לפני, שהוא כבר נסע מזמן,
 אמרתי, אם כן מה אני יושב פה? אני אסע הלאה, יש לי סירנה
 במכוונה, אמנם כל הרכב היה על הכביש, הפעלתי את הסירנה
 במכונית ועברתי את כל הכח, ולא ראיתי עדיין את מפקד החטיבה.
 הייתי בטוח שהוא נמצא לפני. אמרתי זאת לנהג והנהג אמר לי
 לא, היה גם מנחם הכהן, לא, מפקד החטיבה נמצא לפנינו.
 אז אמרתי לנהג, סע בכל המהירות עד שנגיע לסיירת, כשהגענו
 שאלנו היכן מפקד החט' ? אז ענו לנו שמפקד החט' נמצא מאחור
 הוא יגיע. אמרתי להם, גם אחם רוצים "לסכן" אותי. אני נוסע
 הלאה. ובכן, עברנו את הסיירת, הודעתי שאנחנו הראשונים בכל
 השיירה, כי אני הייתי בטוח שכת אחר נמצא לפני. נסענו, זה
 לקח זמן הנסיעה בשיירה. אחרי כן, נסעתי לבד והמרחק ביני
 ובינם גדל והלך במשך הזמן. הגעתי לפרברי חברון, לאורך כל
 הדרך ראינו ערבים - הם עמדו בידיים מורמות. יצאו לשדה, זה
 היה בבוקר אחרי שש. משראו אותנו עמדו בידיים מורמות על
 הבתים ראיתי דגלים לבנים. אבל כשהגעתי לפרברי חברון, מש
 לבתים הראשונים, אני רואה שעל בית אחד גבוה תלוי דגל
 ירדני. חשבתי שיש איזה ירדני ערבי, שהעיד להשאיר את הדגל
 הירדני, על הבית. אמרתי לנהג לעצור ואמרתי לו לעלות להוריד
 ולהוריד את הדגל. אני לקחתי את ה"עוזי" על כל צרה שלא תבוא.
 אמרתי לו שאתן לו חיפוי. הנהג תיפס והוריד את הדגל. זה היה
 בדגל הראשון שהורד מפרברי חברון.

ואני כל הזמן צועק לו שהם נמצאים לפנים. המשכנו לנסוע,
 ואנו נמצאים בחוף הסדרה הראשונה של חברון בכביש הראשי באמצע
 קצה יותר למטה מאשר מלון פארק. כראיתי שאני בחוף תוכה של העיר
 אמרתי לו, כאן נעצור ונמתין לכוח שיבוא. ראיתי שבאמת אין
 איש שם. העניין נמשך כ-20 דקות. היינו לבד 2 המכוניות
 עם כוח גדול, כמובן עם ספר התורה מתחת לבית-השחי והשופר +
 עוזי ו+ אקדח. היכינו 20 דקות, אחרי-כן, הופיע הסיירת
 וכשהופיעה הסיירת הם ירו בבזוקות באויר, כנראה, להודיע
 שהגענו. כנראה, שאלה היו ההוראות שלהם. אחרי-כן, הגיע הסור
 של הסנקים, ולבסוף ראיתי את מפקד החטיבה שנסע אחרון.
 אני שכחתי את הדרך למערת-המכפלה ואני נוסע אחריהם.
 אני נוסע ונוסע ואני רואה שאנחנו כבר יוצאים מחברון לכיוון
 דהריה. אז אני מסתובב עם המכתה ונגש למפקד החטיבה ואומר לו
 "מה זה אני באתי בשביל דהריה?" הוא אומר לי "איפה אתה נמצא
 בכלל הרי היית צריך להיות עם צביקה עופר, אז מה אתה עושה
 פה?" אמרתי לו מה שאני עושה אני יודע, אבל עובדה שאני פה,
 איך אני יכול להגיע למערת-המכפלה? אז המפקד אמר לי "אחה
 חייב לחכות עד שצביקה עופר יגיע לעי-שאבל מצטער אני לא
 יכול להתעכב, אני חייב להמשיך הלאה". אמרתי לו "סע לשלום,
 השם יהיה בדרכך, תסע ותצליח ואני כבר אסתדר".

נסעתי חזרה עם המכונה שלי ועם הג'יפ, ירדנו לחוף העיר
התחתונה, לקחתי ערבי צעיר בגיל 16 - 17, אמרתי לו איפה זה
קבר-אברהם? אז הוא אמר לי, אני אסע אתך ואראה לך.
בדקתי אם אין לו שום דבר בכיסים, ולקחתי אותו, והוא הביא
אותי למערת-המכפלה כשהגעתי למערה הרי אנחנו אסור לנו לעלות
אליו, 7 מדרגות וכמעט שקיפחתי את חיי יחד עם אשתי בירח-הדבש
שלנו התחשק לנו לנסוע למערת-המכפלה להתפלל.
פתחנו את השער החיצוני והיינו על המדרגות, היינו שוב ארבעתינו
עליתי על המדרגות ואני רואה שהשער סגור לגמרי.
שער סגור? - אז אני התחלתי לדפוק בשער עם העוזי, בקשתי מהנהג
להביא את העוזי והתחלתי לדפוק ולצעוק - לפתוח את הדלת, חשבתי
שאולי יש שם מישהו. שמעתי מישהו שעונה לי מלמטה - "אין מפתחות"
אז איך הם בפנים? לא ידעתי כי זה יתכן, כי הם סוגרים על עצמם,
השומרים על בריח. יש שם בריח של ברזל ואין צורך במפתח הם יכולים
לסגור הדלתות על בריח ואז אי אפשר לפתוח במפתח. אבל אני לא ידעתי
את החכמה הזאת ואמרתי מה פרוש אין מפתחות הרי אתם נמצאים שם.
חשבתי שאולי אמצא איזה דרך אחרת. התחלנו להסתובב מסביב. ירדנו
למטה איפה שנמצא קבר עשו. הם אומרים שזה קבר יוסף הצדיק.
ירדנו הלאה לצריח של המסגד, חיפשנו אך ואינו שאין כל אפשרות
להיכנס בדרך אחרת. היה רק חלון אחד שברנו את הזכוכית, נכנסתי
קצת, אבל לא רציתי להכנס דרך החלון, מפני שלא ידעתי מה מחכה
לי, נכנסתי פנימה, וכבב הייתי בתוך הבניין הזהויצאתי.
אמרתי לעצמי שלא אלך בצורה כזאת. מי יודע איזו מלכודת יכולה
להיות שם.

חזרתי חזרה למדרגות האלו והתחלנו שוב פעם לדפוק על השער שיפתחו, לא פתחו את השער, אמרתי לנהג שיירה. הנהג ירה אך זה לא עזר. אמרתי לו שיירה בכיוון למנעול כדי לפתוח את המנעול. התחלנו לדחוף את השער עם הכתפיים, לא עזר דבר. בינתיים עברו כ-50 דקות או שעה שמעתי רעש של מנוע סנק. אז הבנתי שצבליקה עמפה בא עם הגדוד שלו. ראיתי שהסנק בא ישר מלמעלה ולא מלמטה, יורד מן הגבעה, יורד ממש סמוך לקיר, סמוך למדרגות של מערר-המכפלה. אני יוצא החוצה והם התפלאו מאד מה אנחנו עושים במערה. שאלתי אותם אם יש להם ברזל לפרוץ את השער, מוט של ברזל הם אמרו שהם לא יכולים להחעכב, יש לנו משימה לכבוש את חברון וצריכים להשתלט עליה. אמרתי להם, שחברון כבר כבושה בידנו, הכל בסדר ואיך מה להקים רעש, הכל מאה אחוז. הוא אמר אבל אני לא יכול אני מוכרח להמשיך לנסוע, אמרתי לו, סע לשלום, והסנק נסע הלאה.

ואנחנו נכנסים עוד פעם ועוד פעם דופקים על הדלת, ירינו כ-150 כדורים לא עזר שום דבר. הדלת קצת זזה אבל לא נפלה. אלה שערים חזקים מאד.

בינתיים שמענו עוד קולות הקרבים וכאים, והנה בא קמנדקר, כמה קומנדקרים 2 - 3, אז אני עוצר את הקומנדקר ואני רואה שעל הקומנדקר יש דגל. אבל דגל פרוביזורי מלאכותי, דגל אימפרוביזציה, זה היה כנראה כמו סדין עם ציור מגן-דוד עם דיו.

אמרתי להם שאני צריך את הדגל, אמרו לי, לא הדגל הזה נועד להיתלות
 איפה שהמטטרה. אם יש צורך בזה, אמרתי, אז רק פה יש צרך בזה.
 זו מערת-המכפלה, לקחתי את הדגל. אמרתי לנהג שלי הקומנדר שיתקרב
 לשער, צמוד לשער ואני עליהי על הגג של הקבינה ושם היו מסמרים
 שדפוקים בתוך הקיר. לקחתי חוט ברזל ושמתי את המוט של הדגל עם
 הדגל על השער. וזהו הדגל שתלינו על מערת-המכפלה. יש רק חמונה
 אחת ויחידה שמישהו צילם. כי הנהג שלי שצילם - נגנבו לו החמונות
 הוא צילם במשך כל הדרך, אבל הכל נגנב, זה נגנב בזמן הכניעה של
 עלי ג'יבלי בחברון, והשא השאיר את זה על המדרגות, כך הוא טוען,
 כי ביקש אותו צביקה עופר, להבא מצלמה ולא היו לו פילם, הוא השאיר
 את הפילם שלו בחוץ, כך הוא טוען אני לא יודע.

ובכן, עדיין השער סגור, תליתי את הדגל, אבל השער נשאר סגור.
 אמרתי להם אולי יש לכם האלון (?) אני מבקש מכם בואו נפתח את
 השער. תן לי את האלון. ירדו מספר חיילים עם אלון והחילו לעבוד
 קשה מאד והשער כמעט נפל. כבר היה כמעט על הארץ, היו חסרים אולי
 10 או 15 מעלות כדי להפיל אותו לגמרי. צד אחד של השער, את הצד
 השני אחרי כן הפלגו. הם אמרו שזה יותר מדי זמן, והם לא יכולים
 להתעכב, יש להם משימה. בקש ממני המפקד של הקומנדר שהוא מוכרח
 לזוז, אמרתי לו - בבקשה. התחלנו אחרי כן עם הכתפיים לגמור את
 המלאכה.

בינתיים הגיע עמוס חורב עם אברשה, כשהם הגיעו השערים כבר
 כמעט נסו ליפול. אז אמרתי להם תגיד איך פותחים פה את השערים?
 אז הוא אמר "עם הכתפיים", נגשנו כולנו עם הכתפיים ופרצנו את
 השער, ונכנסנו למערת-המכפלה, דרך השער הראשי. אני נכנס למערת-
 המכפלה הם נשארו בחוץ. אני נכנס פנימה, ורואה 2 ערבים יושבים

ורועדים, ובידס צרור מפתחות. זה הרגיז אותי כל כך, כי איבדנו
על פריצת השער שעה וחצי, שעה ושלושת רבעי למה הם לא פתחו לנו?
הרסנו את הדלתות ודלתות כאלה לתקן זה עולה כמה אלפי לירות
קרוב לאלפיים לירות עלה לנו לתקן את הדלתות. אולי יותר.
חיל הנדסה תיקן את הדלתות. חרה לי העניין עוד יותר, בגלל סיבה
אחרת, כי כשנכנסתי למערת-המכפלה השכינה שרתה שם. נקיון כזה
ויופי כזה לא יאומן - כמו בכוחל המערבי. גם בכוחל המערבי הרגשתי
ממש את משק כנפי השכינה. שקט, השמש זרחה על הכוחל נקיון למופת
איש לא היה שם, שקט מוחלט, מחוץ לצרורות של היריות שפלטו את
האוויר מדי פעם בפעם. הוא הדין פה.

הוא הדין פה. השטיחים רבים, ומנורות כסף, מוזהבות אז אני אמרתי, מה אני אעשה פה הדלתות סגורות. אני לא יכול לסגור כעט את המערה יבואו כל החברה, ויבזזו את המערה ואחרי כן אני אהיה אשם בה. אם כך, חשבתי, אצטרך לעמוד ליד השער ולא לתת לאף אחד להיכנס כי הדלתות היו מונחות על הריצפה, אי אפשר היה להציב אותן בחזרה.

על כל פנים, כשנכנסתי פנימה, מיד נגשתי למקום, איפה שהפתח לקחתי ממנו את המפתחות, מישהו מאיתנו אמר לדפוק אותם, את שני הערבים - כי הם גרמו לנו לצרה הזו. אני נחתי לאחד מהם סטירה זו האמת, אמרתי לא יומת איש בבית הזה כי יום חשועה הוא לישראל לא נפגע בהם בשום פנים ואופן. זה שהחזיק את המפתחות, קבל ממני סטירה לקחתי ממנו את המפתחות אמרתי לו שיפתח את הדלתות, אני לא ידעתי איזה מפתח, היה זה צרור גדול של מפתחות. הוא הלך ופתח את כל הדלתות אחד אחר השני. תוך כדי כך שאני נכנסתי למערה לא הספקתי אפילו לערוך את התפילה, בא ערבי בריצה, ואמר שראש - העיר רוצה לבוא ולהיכנס, למסור את הכניעה של העיר. אמרתי לו שאני אינני מקבל כניעה, הוא דיבר באנגלית אני לא המפקד של העיר, שיחכה עד שיגיע מפקד העיר, שיחכה בקיריה, והוא ימסור לו את הכניעה, אני אבוא אחרי-כן לשם והוא הלך.

בינתיים, נגשתי למקום הזה, איפה שהפתח של המעבר וקראתי את הפרק בחיי שרה, כל קניית מערת-המכפלה, ע"י אברהם אבינו. ערכתי שם אזכרה לחללים אני חיכיתי למניין, לא היה לי מניין. בינתיים הגיעו חיילים שהגיעו קרוב למערה, שלחתי מישהו לקרוא להם למניין. בינתיים הגיעו חיילים שהיו קרוב למערה, שלחתי לקרוא להם למניין רכזנו 10 איש. הורדנו מכל הכוח שהלך, הורדנו מספר חיילים ואמרתי קדיש ליד פתח המערה. אחרי כן הייתי צריך להתפלל, יצאתי החוצה ושם היה כד מים נטלתי ידיים הנחנו סליה ותפילין והתפללנו שם חפילת שחרית, זה היה בערך 0745-0730.

התפללנו הפילה-שחרית ראשונה במערת-המכפלה, הנחנו תפילין, זאת הפעם הראשונה אחרי הרבה מאות שנים שיהודי עם ספר תורה ושופר נכנס למקום הזה. גם שם תקעתי בשופר.

כשנכנסנו בשער ראשונה, שמעו את קול השופר. אחרי שחרב הישוב היהודי זאת הפעם הראשונה שנשמע קול שופר במקום. כעט עמדה בפני הבעיה מה לעשות? איך להפקיר את המקום. הלכתי והחזרתי את המפתחות לערבי אז היה עמוט חורב ואברשה אמר לי עמוט חורב לא נאה בשבילך שתתעסק עם הערבי, הוא ראה שנתתי לו סטירת-לחי. זה היה כאב גדול, איך נכבוש את כל חברון מבלי שיפול משערוניהם ארצה שום דבר, לפחות שיקבל מישאו מכה. הלכתי לשני השומרים, נתתי לאחד פתק, כתבתי בכתב יד פקודה שאסור לאף אחד, לא חייל לא אזרח, להיכנס למערה הזאת, בלי הדרכה של קצין, ועל הקצין לחתום על אחריותו לשלימות המקום. הפתקה נשארה אצלי עשיתי ממנה העתק, והפתקה האורגנילית נמצאת בידי. כי שר הבטחון בא אחת"צ, אז הערבי הראה לו את הפתקה שאסור לתת לו להיכנס. ההוראה הזאת שנתתי בידי אצלי הצילה את המקום מפגיעות רציניות ואיך לערבים טענות, כיוון שלא פגעו במקום הזה, מכחינת רכוש, לא הזיזו דבר מן המקום ולא לקחו שום דבר היו שם הוצאות של מיליונים.

אבנר :- היום זה לא נמצא שם.

הרב :- היום אנחנו הורינו לפנות את כל השטחים אין שם כמעט שטחים וכל מיני כלים יקרי ערך הוצאנו, אם לא הוציאו הם סגורים בחדרים כאלה שלא פותחים אותם. אבל את הכלים יקרי הערך במקומות הפתוחים הם הוציאו.

שמנו את פנינו לעירייה היכן שהכניעה צריכה להתקבל. נכנסנו לשם, מצאנו שם את ראש-העיר עלי ג'ברי ואת הקדי של מערת-המכפלה וצביקה עופר ישב שם. כשראו אותי החלו לדבר על כניעה, משום מה כשראה אותי עלי ג'ברי הוא החל לרעוד אני לא יודע משום מה.

אחרי כן אמר לי הקדי שהוא היה בטוח שאני הולך להרוג אותו מה פתאום אני הורג אנשים.

הוא הסביר לי את זה משום שאני שאלתי אותו שאלה מיד כשנכנסתי
(את עלי ג'ברי) האם הוא קיבל מסדר של פלשטינאים והוא הסתכל לחוץ
הקנה של הרובה, קבל מסדר שלהם, של הלוחמים הפלשטינאים, הוא אמר לי
שלא! אמרתי לו והיה אם אני אראה לך תמונה שלך, איך שאתה מקבל את
המסדר, אז הוא אמר שזה היה בשנת 1948 מאז אל תמצא תמונה כזאת וזה
היה נכון. הוא התחיל לומר שהוא הציל יהודים, בזמן נפילת גוש-עציון
וזה נכון. כלומר כמה שבויים שהובאו בחברון, רצו לחסל אותם והוא הציל
אותם. אני ישתתף והוא ישב אני קמתי והוא קם, זדתי והוא זז, לא ידעתי
מה קורה פה. אחרי כן, התחלנו לנסח בשותפות את כתב הכניעה.
מקודם כתבנו כתב כניעה מקוצר. הוא כתב את זה בערבית אמרתי לו לחתום
בטיוטא הראשונה הוא כתב בן המזכיר שלו היה שם הוא דיבר
אנגלית טובה עלי ג'ברי לא מדבר אנגלית. ניסחנו לו והוא כתב. לצביקה
עופר, היה בגדוד איש שדובר ערבית טוב מאד והוא כתב "אני ראש עיריית
חברון, בשמי ובשם מועצת העירייה ובשם כל התושבים נכנעים לצה"ל,
כניעה ללא תנאי, ואנו מתחייבים לשמור על כל ההוראות והפקודות
המוסמכות של מפקד המקום". זה היה הכתב המקוצר, הטיוטא.
אחרי כן, התחלנו לדבר לצריכים להכניס כל מיני פרטים על עוצר שיחול
משעה זאת וזאת. צביקה עופר עמד על כך שזה יהיה בתוך הכניעה. ובהעתק
הוסיפו את כל הפרטים האלה. אני לקחתי אחד מהעותקים שהיה שם, יש לי
עותק אחד של הכניעה המקוצרת, המקורית המקוצרת, שהוא חתום עליה, כלומר
עם חיקונים של השגיאות. הוא בקש ממני מזכרת, נתתי לו את התפילה לפני
היציאה לקרב, אז הוא בקש ממני לחתום חתמתי בצד השני וכתבתי לו "כן
יאבדו כל אויבך השם". אחרי כן בקשו להצטלם, צביקה עופר ביקש להנציח את
זה בצילום והנה מברר שיש מצלמות. צביקה עופר שלה ערבי, לא רחוק מסם היתה
חנות של פילם ובקש שהערבי יפתח את החנות, הערבי פתח את החנות והוא הביא
מישהו צלם. אחרי כן הכל נשרף. תמונה אחת הוא שלח לי שאנחנו עומדים בחוץ
תמונה היחידה של הכניעה צביקה עופר שלה לי, בתמונה צביקה עופר ראש עיריית
חברון הקדי ואני.
חזרתי לירושללים בשעות הצהריים, בדרך פגשתי את שרהבי"ט שנסע לחברון, עברנו
והוא עבר בכיוון ההפוך. זהו במה שנוגע לכיבוש חברון.

4

משרד הבטחון
ארכיון צה"ל ומערכת הבטחון

סוף הת'ק

5000 (1.70)

28/דא